Gemeente Wassenaar

BELEIDSNOTA OUDERENBELEID 2025

Inhoudsopgave

Samenvatting 5

1. Inleiding 8
1.1 Leeswijzer 9

2. Evaluatie van voorgaand beleid 11

3. Probleemstelling (Welke maatschappelijke vraagstukken spelen er?) 16
3.1 Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar 16
3.2 Bronnenonderzoek 16

4. Maatschappelijke opgaven, doelen en effecten (Wat willen we bereiken?) 31
4.1 Maatschappelijke opgaven 31
4.2 Doelen en effecten 32

5. Strategie en uitvoering (Hoe gaan we eraan werken?) 34
5.1 Uitgangspunten strategie Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar 34
5.2 Aanpak van het Ouderenbeleid 34

6. Indicatoren en monitoring 38

7. Financiën en risico's 41
7.1 Overzicht kosten en dekking 41
7.2 Mogelijke risico's 41

8. Vervolg 43

Bijlage A. Overzicht en evaluatie van de kostenbesparende maatregelen Wmo 45

Bijlage B. Citaten uit participatietraject 48

Samenvatting

Voor u ligt de beleidsnota Ouderenbeleid van de gemeente Wassenaar. Deze beleidsnota geeft antwoord op de vragen 'Wat willen we bereiken?' en 'Hoe gaan we eraan werken?'. We sluiten aan bij de genoemde visie en uitgangspunten van het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar, dat in juni 2024 is vastgesteld door de gemeenteraad:

> *'We vinden het belangrijk dat iedereen in ons dorp mee kan doen, van jong tot oud. We willen voorkomen dat een te vermijden ondersteunings-, hulp- of zorgvraag ontstaat en zetten in op preventie. Op het moment dat het nodig is, willen we dat er een passend aanbod is van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg.'*

Deze opgave heeft draagvlak nodig en daarom is een participatietraject opgezet om de opgave aan te vullen en te concretiseren, gericht op ouderen in Wassenaar. Naast het onderzoeken van bestaande (onderzoeks)literatuur en cijfers, is de richting van het Ouderenbeleid daarom voornamelijk bepaald door de inbreng van deze doelgroep. We richten ons niet alleen op de uitdagingen rondom de vergrijzing, maar ook op de kansen die deze biedt. De maatschappelijke waarde van ouderen is namelijk groot en dat is onder andere terug te zien in de kennis en ervaring die ouderen meenemen op de arbeidsmarkt en in vrijwilligerswerk.

Om inbreng op te halen zijn drie participatiesessies georganiseerd waarvoor breed is uitgenodigd om zo de ouderen van Wassenaar, hun eventuele mantelzorgers en betrokken maatschappelijke organisaties te bereiken. We hebben hen gevraagd mee te denken over de belangrijkste uitdagingen en opgaven die zij zien voor Wassenaar op het gebied van de vergrijzing. Daarnaast heeft de gemeente de opdracht gegeven aan een onafhankelijk onderzoeksbureau om de behoeften van de doelgroep op te halen door in gesprek te gaan met inwoners op straat.

De opgehaalde informatie en inbreng vanuit het bronnenonderzoek en vanuit de diverse participatiesessies en gesprekken met de doelgroep, heeft geleid tot de formulering van een aantal overkoepelende maatschappelijke opgaven. Voor Wassenaar betekent dit concreet dat we de komende jaren kiezen om aan de volgende maatschappelijke opgaven te werken voor ouderen.

1. **Levensloopbestendig wonen en leven**. We staan voor de opgave om ervoor te zorgen dat er voldoende geschikte, betaalbare woningen beschikbaar zijn voor de ouderen in Wassenaar. Hierbij zijn een aantrekkelijke, toegankelijke en veilige fysieke leefomgeving en het versterken van de sociale cohesie in de wijk van belang.

2. **Gezond en vitaal ouder worden**. We staan voor de opgave om ervoor te zorgen dat alle ouderen, zowel inwoners met als zonder (onzichtbare) beperking, in Wassenaar zo gezond en vitaal mogelijk ouder worden. Het gaat hierbij niet alleen om het fysieke aspect van gezondheid, maar ook de sociale en financiële aspecten.

3. **Beschikbaarheid en toegankelijkheid van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg**. We staan voor de opgave om ervoor te zorgen dat inwoners die daarop aangewezen zijn, de juiste informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg krijgen, op de juiste plek. Binnen deze opgave is extra aandacht nodig voor de mantelzorgers in Wassenaar, voor de beschikbare vervoers-mogelijkheden voor ouderen, voor de vindbaarheid van informatie en voor de financiële situatie van inwoners.

In deze nota staan de doelen en effecten uitgewerkt die bij deze opgaven horen. Ook staat omschreven hoe we hieraan gaan werken. Er wordt aansluiting gezocht bij onder andere het Sociaal Team Wassenaar, de Woonzorgvisie, de Omgevingsvisie, het uitvoerings-programma Lokale Inclusieagenda, het Gezond en Actief Leven Akkoord en het Integraal Zorgakkoord. De concrete acties die bij deze aanpak horen, worden uitgewerkt in diverse uitvoeringsprogramma's.

Het realiseren van de opgaven en doelen uit het Ouderenbeleid zal plaatsvinden binnen de beschikbare middelen. Dit kunnen we doen door de accenten binnen bestaand beleid aan te laten sluiten op het Ouderenbeleid. De exacte kosten voor de uitvoering worden uitgewerkt in de desbetreffende uitvoeringsprogramma's.

Om te weten of we de gestelde doelen en maatschappelijke effecten bereiken, zetten we in op het versterken van de monitoring. Eens per jaar zal hiervan een beknopt evaluatierapport worden opgesteld en worden gedeeld met de gemeenteraad.

1. Inleiding

Voor u ligt de beleidsnota Ouderenbeleid van de gemeente Wassenaar. In Wassenaar is sprake van zogenaamde dubbele vergrijzing. Dit betekent dat de groep 65-plussers (ouderen) een relatief groter aandeel vormt van de samenleving en dat er sprake is van een stijgende levensverwachting[1].

Er ligt een grote maatschappelijke opgave om de gevolgen van de vergrijzing op te vangen en ouderen langer en gezond thuis te laten wonen. Niet alleen om te zorgen dat ouderen zo goed mogelijk mee kunnen doen in ons dorp, maar ook uit het oogpunt van de beheersing van kosten bij de in omvang toenemende doelgroep en omdat het aanbod van zorgpersoneel door de vergrijzing steeds schaarser wordt. Naast uitdagingen biedt de vergrijzing ook kansen. Zo zijn de kennis en ervaring die ouderen meebrengen bij hun inzet op de arbeidsmarkt of in vrijwilligerswerk, van grote waarde. We kunnen, door in te zetten op het activeren van ouderen om te (blijven) participeren in de samenleving, de kans op behoud van welbevinden in latere levensjaren verhogen. Dit vergroot het potentieel van deze vitale ouderen om een bijdrage aan de samenleving te kunnen en willen (blijven) leveren. Door proactief in te spelen op deze kansen, kunnen we als samenleving de voordelen van vergrijzing benutten en tegelijkertijd de uitdagingen beter aanpakken.

De opgaven rondom vergrijzing doen een beroep op de zelfredzaamheid van ouderen en mantelzorgers. Het is daarvoor gewenst om Wassenaars Ouderenbeleid te vormen met behulp van ouderen, mantelzorgers en maatschappelijke partners.

1 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek

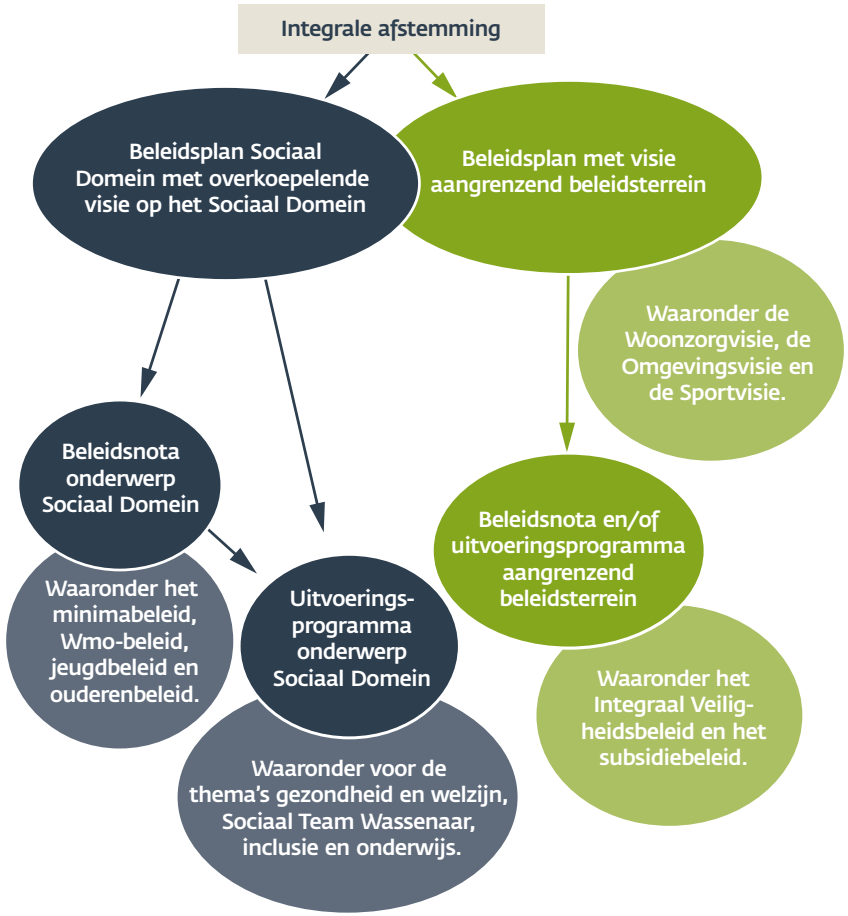
Deze beleidsnota geeft antwoord op de vragen '*Wat willen we bereiken?*' en '*Hoe gaan we eraan werken?*'. We sluiten aan bij de genoemde visie en uitgangspunten van het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar, dat in juni 2024 is vastgesteld door de gemeenteraad: '*We vinden het belangrijk dat iedereen in ons dorp mee kan doen, van jong tot oud. We willen voorkomen dat een te vermijden ondersteunings-, hulp- of zorgvraag ontstaat en zetten in op preventie. Op het moment dat het nodig is, willen we dat er een passend aanbod is van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg.*' Deze opgave heeft draagvlak nodig en daarom is een participatietraject opgezet om de opgave aan te vullen en te concretiseren. Bij het participatietraject zijn zowel inwoners, hun eventuele mantelzorgers als betrokken maatschappelijke organisaties bevraagd. Om zoveel mogelijk inwoners te bereiken, is een onafhankelijk onderzoeksbureau de straat op gegaan om ouderen te spreken.

BELEIDSVORMING

Figuur 1 laat zien hoe deze beleidsnota Ouderenbeleid zich verhoudt tot het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar en tot andere beleidsplannen, beleidsnota's en uitvoeringsprogramma's. De beleidsnota Ouderenbeleid bevat een uitwerking van de genoemde visie uit het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar, specifiek voor de doelgroep ouderen van 65 jaar en ouder. Deze nota richt zich op een levensloopgerichte aanpak, zodat zowel de ouderen van nu en van de toekomst worden geholpen.

Diverse vraagstukken die voor ouderen spelen, kunnen ook voor jongere doelgroepen spelen. Daarom kiezen we ervoor om deze beleidsnota uit te werken in een integraal uitvoeringsprogramma rondom gezondheid en welzijn. Denk hierbij aan vraagstukken

rondom eenzaamheid, dementie, mantelzorgondersteuning en respijtzorg. Het uitvoeringsprogramma geeft antwoord op de vraag '*Wat gaan we concreet doen?*'.

Figuur 1. Visualisatie van de positie van de beleidsnota Ouderenbeleid.

1.1 Leeswijzer

Hoofdstuk 2 bevat een evaluatie van voorgaand beleid rondom ouderen. In hoofdstuk 3 wordt de probleemstelling behandeld ('*Welke maatschappelijke vraagstukken spelen er?*'). Dit leidt tot de formulering van overkoepelende maatschappelijke opgaven rondom ouderen, met de bijbehorende doelen en effecten ('*Wat willen we bereiken?*'). Dit is te lezen in hoofdstuk 4. Vervolgens wordt in hoofdstuk 5 de vertaling gemaakt naar de strategie en uitvoering ('*Hoe gaan we eraan werken?*'). Hoofdstuk 6 behandelt de wijze van monitoring en de indicatoren. De beleidsnota sluit af met een financiële- en risicoparagraaf in hoofdstuk 7 en een beschrijving van het vervolgtraject in hoofdstuk 8.

2. Evaluatie van voorgaand beleid

Voorafgaand aan deze beleidsnota Ouderenbeleid, is er geen specifiek beleid vastgesteld voor de doelgroep ouderen. De gemeente Wassenaar brengt hierin verandering door de afspraken over de doelgroep ouderen zoals die zijn vastgelegd in het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar. Zo zijn afspraken gemaakt voor het opstellen van beleidsnota's en uitvoeringsprogramma's, waaronder dit Ouderen-beleid.

> *Ondanks dat dit het eerste specifieke Ouderenbeleid is, is er wel voorgaand en bestaand beleid dat zich mede heeft gericht en richt op de doelgroep ouderen. Dit hoofdstuk geeft een beknopte evaluatie van dit Wassenaarse beleid en bijbehorende maatregelen van de afgelopen jaren.*

KOSTENBESPARENDE MAATREGELEN WET MAATSCHAPPELIJKE ONDERSTEUNING (WMO)

De kosten voor de Wmo-voorzieningen zijn afgelopen jaren gestegen. De grootste kostenstijging in de Wmo is te verklaren door de invoering van het abonnementstarief in 2019. Het abonnementstarief is een lage eigen bijdrage, waardoor met name de midden- en hogere inkomens vaker een beroep doen op de Wmo-voorzieningen zoals de huishoudelijke ondersteuning of dure woningaanpassingen. Daar-naast is de kostenstijging te verklaren doordat het oudere segment van de bevolking groeit. De groep 100-jarigen wordt steeds groter. Ook stijgen de kosten door de stijgende tarieven in de zorg.

Bij toepassing van de Wmo wordt geanticipeerd om de kosten te verlagen door zoveel mogelijk algemene en collectieve voorzieningen te realiseren. Deze zijn vrij toegankelijk en goedkoper in gebruik dan een individuele Wmo-maatwerkvoorziening. In Wassenaar is een groot aantal voorzieningen voor ouderen die voorliggend zijn aan de individuele Wmo-maatwerkvoorzieningen. Denk hierbij aan collectief vervoer zoals de Regiotaxi, de bij-Bus en het Automaatje. Daarnaast zijn er buurtcentra en ontmoetingscentra met activiteiten die mede toegankelijk zijn voor ouderen. Het preventieve doel hiervan is dat ouderen actief en gezond blijven. Mogelijk kan hierdoor een deel van het gebruik voor de maatwerkvoorzieningen voorkomen en/of uitgesteld worden.

Via het in oktober 2021 vastgestelde beleid van de Nota Kosten-besparende maatregelen Wmo, zijn maatregelen getroffen op het vlak van voorlichting over prettig ouder worden (Zorgen voor Morgen), extra inzet om mantelzorgers te ontlasten, onderzoek naar de mogelijkheden voor een scootmobielpool, verbinden van welzijn met valpreventie en gezondheidsbevorderende activiteiten in buurtcentra. Een uitgebreide omschrijving van deze inzet is te vinden in bijlage A.

De resultaten zijn dat de bijlage 'Zorgen voor Morgen' in De Wassenaarse Krant goed gelezen wordt en voortgezet is met tips en voorbeelden hoe ouderen gezond en prettig ouder worden. Tevens is er een uitgebreide activiteitenkalender gerealiseerd.

Daarnaast zijn er fittesten georganiseerd en is voorlichting gegeven over valpreventie. En er zijn diverse gezondheidsbevorderende activiteiten in de Buurtservicecentra opgezet. Verder zijn vrijwilligers ondersteund en zijn hun activiteiten gefaciliteerd. De activiteiten hebben bijgedragen aan de bewustwording bij deelnemers en vrijwilligers dat ontmoeting en een actieve leefstijl veel invloed hebben op de gezondheid.

In 2023 en 2024 is er meer aandacht geweest voor mantelzorgondersteuning via de Odensecafés en de groepsgesprekken met de mantelzorgers over o.a. respijtzorg. Het college heeft deze thema's in het coalitieakkoord opgenomen.

De scootmobielstallingen zijn naar tevredenheid gerealiseerd als een collectieve woningaanpassing.

OPRICHTING SOCIAAL TEAM WASSENAAR

De aanleiding voor het inrichten van een integrale toegang tot het Sociaal Domein, dat is vormgegeven in het Sociaal Team Wassenaar per september 2023, was de complexiteit van de ontwikkelingen in het Sociaal Domein. In 2021 kwam een aantal urgente ontwikkelingen samen met betrekking tot vindbaarheid van ondersteuning op basis van de Jeugdwet en de Wmo. De financiële overschrijdingen bij een beroep op de Jeugdwet maakten de noodzaak duidelijk van een stevige toegangsorganisatie voor jeugd. Hetzelfde gold voor de toegang tot de Wmo-voorzieningen, die uitgebreid moest worden met de samenwerking met welzijnswerkers en andere partners in het preventieve veld.

Hierdoor voldeed de toeleiding tot hulp en zorg niet meer; inwoners zagen soms door de bomen het bos niet meer en ondersteuners hadden niet de tijd, de taak of het vermogen om inwoners zorgvuldig bij de juiste ondersteuning te laten aankomen. Om dit aan te pakken is het Sociaal Team Wassenaar opgericht. Het is de toegang voor de toeleiding naar het juiste advies en de juiste informatie, ondersteuning, hulp of zorg in het Sociaal Domein. Ook voor ouderen.

Met deze integrale dienstverlening Sociaal Domein zorgen we voor de juiste zorg op het juiste moment door de juiste ondersteuner. De inwoners van Wassenaar merken dat ondersteuning meer wordt aangepast op maat van hun persoonlijke (gezins)situatie en aansluit op wat de inwoner zelf kan met behulp van zijn eigen netwerk. Voor de gemeente betekent het dat middelen die beschikbaar zijn effectiever worden ingezet.

Op basis van het cliënttevredenheidsonderzoek Wmo, dat is uitgevoerd in 2024, weten we dat 14% van de respondenten inmiddels contact heeft gehad met het Sociaal Team Wassenaar. Van alle Wmo-respondenten die contact hebben gehad met een professioneel medewerker in het Sociaal Team, zegt 53% dat ze aanvullende voorlichting hebben gekregen over andere ondersteuningsmogelijkheden dan een Wmo-voorziening. 81% van deze Wmo-respondenten is tevreden over de aanvullende voorlichting en ondersteuningsmogelijkheden. Dit zijn voorzieningen zoals onder andere de bij-Bus, het Automaatje, de dagactiviteiten bij o.a. Buurtservicecentra en de ontmoetingspunten en de vergoedingen krachtens de Zorgverzekeringswet.

INZET OP PREVENTIE

De afgelopen jaren is vanuit diverse disciplines inzet gepleegd die (mede) gericht is op ouderen. Dit is onder andere gedaan vanuit het welzijnswerk, mede bekostigd met middelen van het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) en het Integraal Zorgakkoord (IZA).

Met subsidie van de gemeente bieden de welzijnsorganisaties in Wassenaar ondersteuning aan, zoals activiteiten die mede zijn bedoeld voor ouderen. Zo zijn er verschillende ontmoetingsplekken,

is er informatie en advies beschikbaar, wordt mantelzorgondersteuning geboden en worden inwoners proactief benaderd door middel van een huisbezoek als ze 75-plus zijn. Ook zijn er buurtcentra waar laagdrempelig ontmoeten wordt gefaciliteerd.

Daarnaast heeft de gemeente in 2023 een plan van aanpak ingediend waarmee aanspraak werd gedaan op de Brede SPUK-regeling gekoppeld aan het GALA. Dit plan, voor de periode 2023-2026, bouwt voort op het eerdere lokale Sport- en Preventieakkoord en op beleidslijnen uit nota's van het Sociaal Domein. Op deze manier onderschrijft de gemeente Wassenaar de doelstellingen van het GALA met als langetermijndoelstelling 'Gezonde Generatie 2040'.

Het uitgangspunt van het GALA is preventie en richt zich op alle leeftijden, maar er is ook aandacht voor initiatieven specifiek gericht op gezond ouder worden. Op basis van het GALA is er de afgelopen twee jaren gewerkt aan het versterken van de ketenaanpak rondom valpreventie. Door de inzet van de coördinator vanuit Fit in Wassenaar weten professionals elkaar steeds beter te vinden, wordt er actief gesignaleerd op mensen met een hoog valrisico en kunnen inwoners terecht bij valtrainingen en/of laagdrempelige beweeggroepen. Daarnaast is er aandacht voor het thema mantelzorg en is er een onderzoek uitgevoerd naar de behoefte van deze groep. Op basis van die bevindingen kan beter worden aangesloten bij de vragen van mantelzorgers. Verdere thema's die raken aan gezond ouder worden zijn eenzaamheid, het versterken van de sociale basis en welzijn op recept. Ook voor deze onderwerpen heeft de afgelopen twee jaren extra inzet plaatsgevonden met middelen van het GALA. Zo is er gewerkt aan het versterken van welzijnsactiviteiten in de buurtservicecentra en de ontmoetingspunten voor ouderen. De komende twee jaren zal deze integrale aanpak worden geëvalueerd en op effectieve wijze voortgezet.

Ook in de regio Haaglanden is er aandacht voor gezond ouder worden. Door de H5-gemeenten[2], die samenwerkingspartners zijn bij het IZA, wordt gekeken hoe het Sociaal Domein en de zorgsector elkaar kunnen versterken. Er is een regionaal werkplan opgesteld waarin onderwerpen als dementie, eenzaamheid en versterking van de eerstelijnszorg als prioriteiten worden genoemd in Wassenaar. Daarnaast worden er actielijnen opgezet waarvan een er zich richt op langer thuis wonen. Tot dusver wordt er regionaal opgetrokken in het verspreiden van de informatiegidsen over dementie en zitten verdere projecten nog in de opstartfase.

SAMENWERKING MET HET FYSIEKE DOMEIN

Vanuit het Sociaal Domein en het Fysieke Domein is op diverse punten rondom de doelgroep ouderen samengewerkt de afgelopen jaren. Hieronder volgen enkele voorbeelden.

- *Er is samengewerkt bij het opstellen van de afspraken rondom woningtoedelingen. Vanuit het Sociaal Domein is een bijdrage geleverd aan het uitbreiden van de criteria voor het verkrijgen van een urgentieverklaring. Een sociaal-medische indicatie is nu opgenomen als een geldende reden voor het verkrijgen van een urgentieverklaring.*
- *Collega's vanuit het Sociaal Domein zijn incidenteel aangesloten bij het integrale afstemmingsoverleg waar bouwplannen worden besproken. Waar een bouwplan of ruimtelijke ontwikkeling (Omgevingswet) vanuit het gezichtspunt van het Sociaal Domein aan zou moeten voldoen, wordt nog in kaart gebracht.*

2 Dit omvat de gemeenten Den Haag, Leidschendam-Voorburg, Rijswijk, Wassenaar en Zoetermeer.

- *Een onderdeel van het GALA is de fysieke leefomgeving. Dit heeft een link met diverse andere onderdelen uit het GALA. Voor de planvorming voor deze onderdelen hebben beide domeinen samengewerkt. Zo is er gesproken over structurele inzet van de GGD in de gemeente Wassenaar inzake een gezonde leefomgeving. Die inzet zal waarschijnlijk het aansluiten bij het reguliere wekelijkse adviesoverleg van de gemeente bevatten. Daarnaast zal in onderlinge afstemming een deel van de beschikbare capaciteit worden ingezet binnen een drietal clusters van werkzaamheden: 1. initiatievenproces en omgevingstafel, 2. gebiedsontwikkeling en 3. gezondheid in omgevingsbeleid, dat inmiddels nader is uitgewerkt.*
- *Vanuit het wijkmanagement is aandacht voor de leefomgeving van inwoners in de wijk. Wanneer het wijkmanagement signaleert dat er een aanpassing in de leefomgeving gewenst is, zoals een aanpassing voor de toegankelijkheid van stoepen, melden zij dit bij het Fysieke Domein.*

Er kan worden geconcludeerd dat er is samengewerkt tussen het Sociaal en Fysieke Domein, maar dat dit geen structurele vorm heeft. Dit is een verbeterpunt voor de toekomst. De ontwikkeling van de Omgevingsvisie biedt hiervoor een goede kans. Bij de Omgevingsvisie worden namelijk ook sociale aspecten meegenomen bij de beoordeling van ruimtelijke plannen.

CONCLUSIE

De afgelopen jaren heeft de gemeente Wassenaar versnipperde inzet gepleegd voor de doelgroep ouderen. Deze inzet was vooral curatief van aard en deels preventief van aard. Daarnaast valt op dat de samenwerking tussen het Sociaal Domein en het Fysieke Domein geen structurele vorm heeft.

De ambitie is om richting een meer integrale, preventieve aanpak te gaan, waarbij activiteiten niet alleen op ouderen gericht zijn, maar ook een bredere doelgroep aanspreken. Daar willen we naartoe als gemeente omdat maatschappelijke vraagstukken niet op zichzelf staan, maar met elkaar samenhangen. Dat vraagt een structurele samenwerking tussen verschillende partijen en domeinen. De oprichting van het Sociaal Team Wassenaar en de samenwerking tussen partijen in het GALA en het IZA zijn een eerste stap in deze richting. Het versterken van de inzet van en de samenwerking tussen de centrale toegang tot het Sociaal Domein, het preventieve veld en andere domeinen, is daarom een uitgangspunt voor het Ouderenbeleid.

3. Probleemstelling (Welke maatschappelijke vraagstukken spelen er?)

De missie en visie van het Ouderenbeleid sluiten aan bij de genoemde strategie uit het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar. Daarnaast baseren we de inhoud van dit Ouderenbeleid op een bronnenonderzoek en op de uitkomsten van een participatietraject met de doelgroep, hun eventuele mantelzorgers en betrokken maatschappelijke organisaties. In het bronnenonderzoek zijn zowel de uitdagingen als de kansen rondom vergrijzing behandeld.

Hieronder volgt een beknopte beschrijving van de missie en visie in het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar, de uitkomsten van het bronnenonderzoek en de uitkomsten van het participatietraject.

3.1 Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar

Het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar schetst de visie voor het Sociaal Domein voor de komende jaren. Het Ouderenbeleid sluit hierop aan.

> *We hanteren de volgende missie:*
> *'Iedereen in ons dorp kan meedoen'.*

> *En we hanteren de volgende visie: 'Om te zorgen dat iedereen kan meedoen willen we voorkomen dat een vermijdbare ondersteunings-, hulp- of zorgvraag ontstaat. We noemen dit preventie en dat gaat om het voorkomen van (het ervaren van) problemen. Dit kan bijvoorbeeld door sociale problemen (zoals eenzaamheid of financiële zorgen) vroegtijdig te signaleren en vroegtijdig informatie, advies en ondersteuning te bieden, zodat de problemen niet groter worden. Waar mogelijk is inzetten op normaliseren ook een wijze van preventie, waarbij wordt voorkomen dat een situatie onnodig wordt geproblematiseerd, gemedicaliseerd[3] en geïndividualiseerd.'*

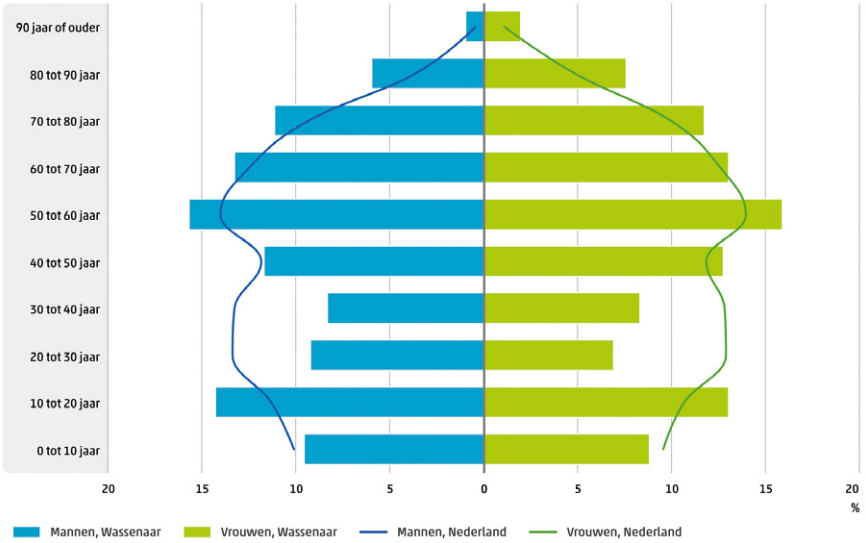
3.2 Bronnenonderzoek

3.2.1 Wassenaar in cijfers

De bevolkingsopbouw van Wassenaar speelt een belangrijke rol de komende jaren, zoals in figuur 2 te zien is[4]. Het totaal aantal inwoners in Wassenaar op 1 januari 2024 is 27.100. Aan de ene kant zien we een grote vertegenwoordiging van jongeren tot 20 jaar. En aan de andere kant laat de bevolkingsopbouw een grote vertegenwoordiging van ouderen zien, want 25,7% van de inwoners is 65 jaar of ouder. Dit is hoger dan het landelijk gemiddelde van 20,6%.

3 Dit is het medisch behandelen van een probleem, wanneer dit niet nodig is.
4 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek, 2024.

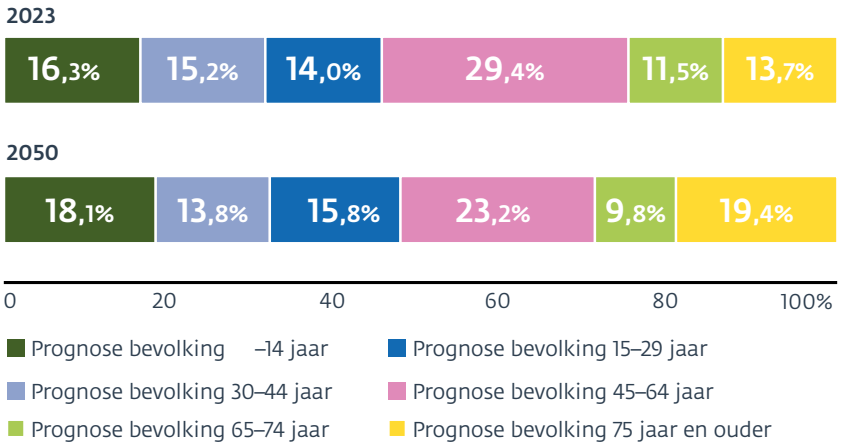
De levensverwachting van onze inwoners ligt hoger dan elders in de regio Haaglanden. De groep tussen deze jongeren en ouderen is relatief klein ten opzichte van het Nederlandse gemiddelde.

Figuur 2. Leeftijdssopbouw gemeente Wassenaar ten opzichte van het landelijk gemiddelde, 2024.

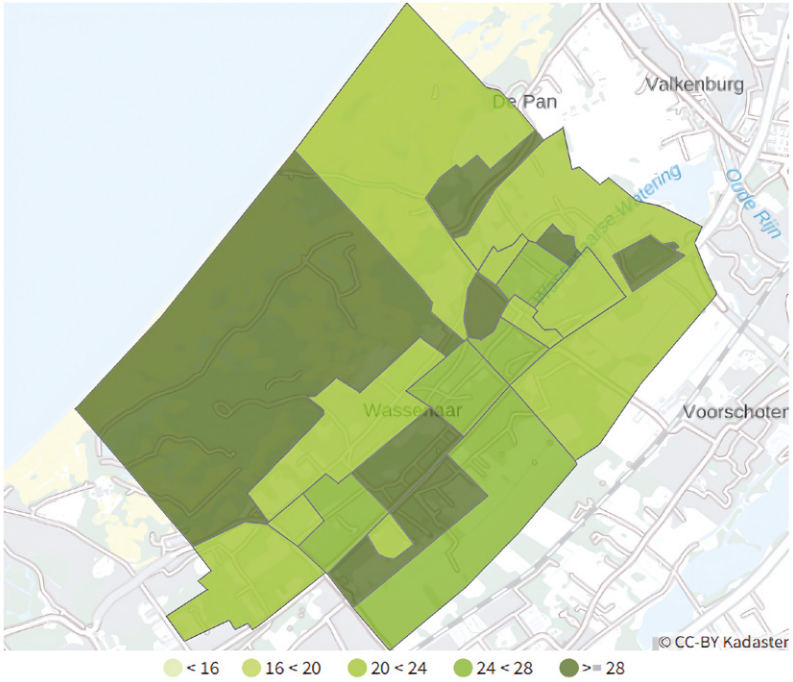
De verwachting is dat het aantal ouderen de komende jaren zal stijgen. Figuur 3 geeft een beeld van de bevolkingsopbouw in de gemeente Wassenaar in het jaar 2023 en de prognoses voor het jaar 2050. Het laat zien dat de groep inwoners van 65 jaar en ouder in 2050 naar verwachting zal zijn toegenomen ten opzichte van het jaar 2023. Het aantal inwoners van 65 jaar en ouder zal dan naar verwachting zijn gestegen tot 29,2%.

In figuur 4 is te zien hoe inwoners van 65 jaar en ouder zijn verspreid over de diverse buurten van Wassenaar. Hoe meer donkergroen de buurt is gekleurd, hoe hoger het percentage inwoners van 65 jaar en ouder.

Figuur 3. Bevolkingsopbouw naar leeftijdsklassen in 2023 en prognoses voor 2050. Lichtgroen is prognose bevolking 65-74 jaar en geel is de prognose bevolking 75+ jaar[5].

5 Bron: ABF Research, via www.wassenaar.incijfers.nl, 2024.

Figuur 4. Verspreiding inwoners van 65+ en ouder over de gemeente[6].

Er zijn verschillende subgroepen te definiëren binnen de 65-plussers in Wassenaar. Van de totale Nederlandse bevolking had in 2022 zo'n 26% een herkomstland buiten Nederland. In Wassenaar had in 2022 ruim 38% van de bevolking een herkomstland buiten Nederland, waarbij de inwoners van het asielzoekerscentrum niet zijn meegerekend[7]. Dit is onder andere te verklaren door het relatief grote aantal internationals[8] dat in Wassenaar woont. Een deel van deze groep inwoners is 65-plus.

3.2.2 Uitdagingen rondom vergrijzing

De groep ouderen leeft langer, waardoor we een toename verwachten van het aantal chronisch zieken, inwoners met een beperking en revalidatie door valincidenten. Met aan de andere kant een tekort aan medisch en verzorgend personeel en de noodzaak voor mensen om langer thuis te blijven wonen, doordat het aanbod van intramurale zorg zeer beperkt is en blijft.
Mensen leven dus langer, wonen langer zelfstandig thuis en maken daarbij steeds meer gebruik van beschikbare voorzieningen. Dit brengt diverse uitdagingen met zich mee. Wassenaar bereidt zich hierop voor.

Wanneer we kijken naar landelijke en regionale cijfers en trends, zien we dat de volgende maatschappelijke vraagstukken aandacht vragen rondom de vergrijzing. Deze vraagstukken worden onder andere behandeld in het programma 'Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen' (WOZO), het GALA en het IZA. Het is belangrijk dat we bij de uitvoering aansluiten bij de lijn die we vanuit Wassenaar rondom deze landelijke beleidsstukken hebben ingezet.

6 Bron: ABF Research, via www.wassenaar.incijfers.nl, 2024.
7 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek.

8 De gemeente Wassenaar hanteert de volgende definitie voor internationals, zoals omschreven in de Nota Internationals 2024: *'Internationals is een verzamelterm voor internationale kenniswerkers, diplomatieke werknemers en de inkomensafhankelijke partners en kinderen van beide groepen. Internationale kenniswerkers zijn personen in loondienst bij een in Nederland gevestigde organisatie. Deze persoon heeft uitsluitend een buitenlandse nationaliteit. Daarbij verdient deze persoon meer dan een bepaald loonbedrag. Diplomatieke werknemers zijn personen die vanwege hun werk als diplomaat of consulair medewerker een geprivilegieerde status hebben. Inkomensafhankelijke partners zijn personen met een niet-Nederlandse nationaliteit die niet economisch actief zijn en een geprivilegieerde werknemer of een internationale kenniswerker als partner hebben. Internationale kinderen zijn kinderen van kenniswerkers of geprivilegieerden, zij kunnen een buitenlandse of Nederlandse nationaliteit hebben.'*

DEMENTIE EN RISICO'S OP OUDERDOMSZIEKTEN

Door de vergrijzing zal het aantal mensen met andere ouderdomsziekten zoals artrose, gezichts- en gehoorstoornissen, de ziekte van Parkinson en dementie fors toenemen[9].

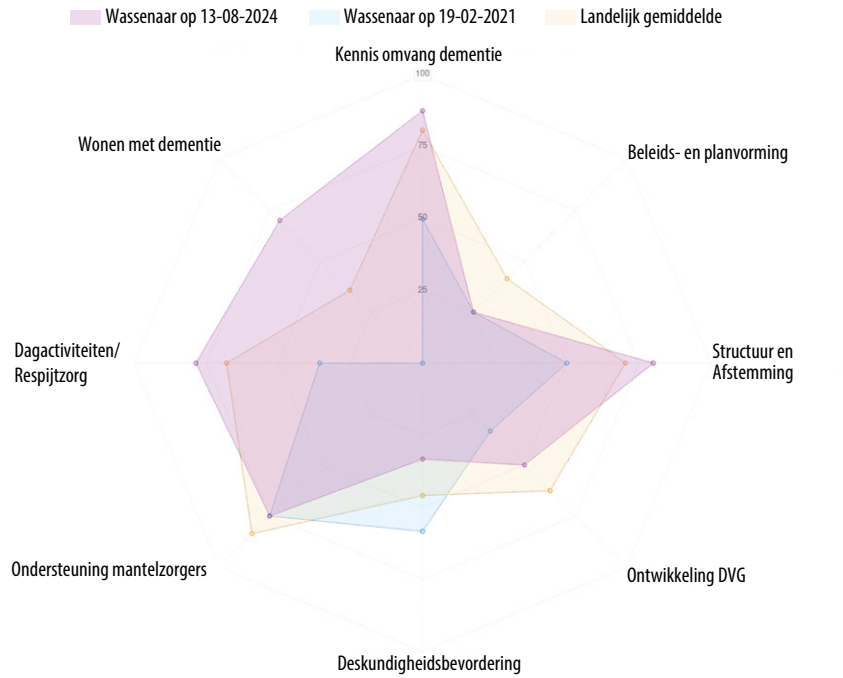
De kans op dementie neemt toe met de leeftijd. Boven de 90 jaar heeft maar liefst 40% van de mensen een vorm van dementie. Vanaf 65 jaar heeft 5% ernstige dementie en 15% lichte dementie. Vanaf 80 jaar heeft 25% van de mensen dementie. Dementie veroorzaakt veel ziektelast en heeft een grote impact, zowel op het leven van de patiënt als op het leven van zijn omgeving. De belangrijkste risicofactoren voor het ontwikkelen van dementie zijn hoge bloeddruk, overgewicht, alcoholgebruik, suikerziekte, roken, verhoogd cholesterol, ongezonde voeding, weinig bewegen, weinig nieuwe dingen leren en weinig sociale contacten[10].

Volgens de prognose van Alzheimer Nederland zijn er in 2025 rond de 740 ouderen met dementie in Wassenaar[11,12]. In verhouding tot andere gemeenten in Nederland, woonden in 2022 in Wassenaar relatief veel mensen met dementie thuis[13]. Lokaal is nader onderzoek hiernaar nodig, omdat dit ook de doelgroep betreft van ouderen die verzorgd 'thuis' wonen in een van de particuliere Wassenaarse zorgvilla's. Dit kan een vertekend beeld veroorzaken.

In februari 2021 en augustus 2024 is er een dementiescan afgenomen bij de gemeente Wassenaar door Alzheimer Nederland. De dementiescan geeft een beeld van de huidige situatie in de gemeente op het gebied van dementievriendelijkheid. In de scan worden diverse thema's toegelicht met tips hoe deze aan te pakken. Deze thema's zijn: omvang problematiek, beleids- en planvorming, structuur en afstemming, ontwikkeling van een dementievriendelijke gemeenschap, deskundigheidbevordering, ondersteuning mantelzorgers en respijtzorg en sinds 2024 ook wonen met dementie.

In figuur 5 wordt weergegeven hoe Wassenaar in 2024 scoort op deze onderwerpen, ten opzichte van het landelijk gemiddelde en de eerdere scan van Wassenaar in 2021. Op beleids- en planvorming, ontwikkeling van een dementievriendelijke gemeenschap ('DVG' in figuur 5) en deskundigheidsbevordering wordt lager gescoord dan het landelijk gemiddelde.

9 Bron: 'Volksgezondheid Toekomst Verkenning 2018', Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
10 Bron: Alzheimer Nederland, via www.alzheimer-nederland.nl, 2024.
11 Bron: 'Mensen met dementie per gemeente', Alzheimer Nederland, 06-11-2023.
12 Relevant om te vermelden in het kader van aantal mensen met dementie is dat over de exacte aantallen veel gespeculeerd wordt. Dit komt omdat er een grote groep mensen wel symptomen van dementie ervaart maar nog geen diagnose heeft laten stellen.
13 Bron: 'Factsheet dementie', Vektis, 2022.

Figuur 5. Scores van Wassenaar in 2024 (roze) op de dementiescan t.o.v. landelijk gemiddelde (oranje) en scores van Wassenaar in 2021 (blauw).

De uitkomsten en aanbevelingen van de dementiescan worden meegenomen in de uitvoeringsprogramma's van deze nota, de Woonzorgvisie en de Lokale Inclusieagenda.

GEZONDHEID, LEEFSTIJL EN GEZONDHEIDSVAARDIGHEDEN

Inwoners van de gemeente Wassenaar zijn relatief gezond, zeker ten opzichte van Nederland als geheel. Over het algemeen steken de gezondheid, gezondheidsbeleving en het beweeggedrag positief af tegen het landelijk gemiddelde. De levensverwachting van onze inwoners ligt dan ook hoger dan elders in de regio Haaglanden.

Ondanks dat Wassenaar een welvarende gemeente is, zijn de verschillen in Wassenaar groot. In Wassenaar blijkt de vermogensongelijkheid hoger te liggen dan landelijk (Wassenaar kent een Ginicoëfficiënt[14] van 0,81 ten opzichte van 0,76 landelijk). Er is een verband tussen een slechtere ervaren gezondheid en moeite hebben met rondkomen. Dit laat het belang van financiële gezondheid zien en sluit aan bij de blik op preventie uit het GALA. Deze preventie richt zich niet alleen op de fysieke en sociale aspecten van gezondheid, maar ook op de invloeden van achterliggende problematiek zoals bestaansonzekerheid, armoede en kansenongelijkheid. Met het GALA wordt ingezet op de doelgroep met grotere gezondheidsachterstanden.

De diversiteit van ouderen is groot. Er zijn diverse factoren die van invloed kunnen zijn op de gezondheid van ouderen, zoals verschillen in leefgewoonten, leefomstandigheden en genetische achtergrond. Daardoor is het mogelijk dat mensen van dezelfde leeftijd een andere 'biologische leeftijd' hebben[15]. Wel kan worden gesteld dat de kans op ziekten en beperkingen duidelijk toeneemt en de lichamelijke kwaliteit van leven afneemt vanaf 75 jaar[16].

14 *'De Ginicoëfficiënt is een maatstaf voor de inkomens- of vermogensongelijkheid. De waarde van de Ginicoëfficiënt G ligt tussen 0 en 1. Bij een volkomen gelijke verdeling is G gelijk aan nul.'* Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek.
15 Bron: 'Cijfers en feiten ouderen in Nederland', Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.
16 Bron: 'Cijfers en feiten ouderen in Nederland', Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, rapport 'Gezond ouder worden in Nederland', Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, 2011.

Er is een aantal specifieke risico's die extra aandacht vragen in Wassenaar[17]:

- *Hoog percentage (ernstig) overgewicht onder ouderen. 51% van de 65-plussers heeft overgewicht en 13% van de 65-plussers heeft ernstig overgewicht. Deze percentages liggen iets lager dan gemiddeld in Nederland.*
- *Het aantal volwassenen dat bovenmatig drinkt, ligt hoger dan gemiddeld in Nederland. 5% van de 65-plussers is een zware drinker en 9% een overmatige drinker*[18].
- *Het percentage 65-plussers dat enige of grote moeite heeft met rondkomen is 11,7%. Dat is iets hoger dan het landelijk gemiddelde van 10,9% en iets lager dan het gemiddelde van de regio Haaglanden van 14,1%*[19].
- *Het noordoostelijk deel van Wassenaar scoort lager dan het zuidwestelijk deel als het gaat om scores rondom gezondheid, gezondheidsbeleving en beweeggedrag.*

In het beleid van Wassenaar gaan we uit van positieve gezondheid[20]. Het gaat hierbij om de veerkracht van mensen in de manier waarop ze omgaan met gezondheidsproblemen. Er zijn verschillende gezondheidsvaardigheden die daarbij kunnen helpen. We hanteren de volgende definitie van gezondheidsvaardigheden, zoals omschreven door de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO) in 2014: '*Cognitieve en sociale vaardigheden die men nodig heeft voor het verkrijgen, begrijpen en toepassen van informatie voor het bevorderen of behouden van een goede gezondheid.*'

Ongeveer een op de vier Nederlanders (24,5%) heeft beperkte gezondheidsvaardigheden[21]. Mensen met beperkte gezondheidsvaardigheden maken meer gebruik van zorg en ervaren de kwaliteit van de zorg die ze krijgen als minder goed[22]. Ouderen hebben meer dan jongeren te maken met gebrekkige gezondheidsvaardigheden. Dit komt omdat onder ouderen, migranten en laagopgeleiden de meeste laaggeletterdheid voorkomt[23].

Als mensen laaggeletterd zijn, dan is ook de kans groter dat zij moeite hebben met digitale zaken. 42% van de ouderen mist basiskennis op het gebied van digitale vaardigheden[24]. Ouderen vragen relatief vaak om hulp bij het gebruik van hun digitale apparaten.

Naast digitale vaardigheden, zijn ook fysieke vaardigheden zoals vaardigheden in het voorkomen van vallen belangrijk. Valongelukken zijn de meest voorkomende oorzaak van verwondingen bij mensen van 65 jaar of ouder[25]. Dat betekent dat gemiddeld elke 5 minuten een 65-plusser slachtoffer van een valincident met letsel was dat

17 Bron: GGD Haaglanden, Startfoto GALA Wassenaar door JB Lorenz, Centraal Bureau voor de Statistiek, 'Indicatie aantal mantelzorgers per gemeente', MantelzorgNL, 2021, 'Factsheet dementie', Vektis, 2021 en 'Mensen met dementie per gemeente', Alzheimer Nederland, 06-11-2023.
18 Definitie van zware drinker: Percentage personen dat minstens 1 keer per week ten minste 4 (voor vrouwen) en 6 (voor mannen) glazen alcohol op één dag drinkt. Definitie van overmatige drinker: Percentage personen dat per week meer dan 14 (voor vrouwen) en 21 glazen (voor mannen) alcohol drinkt.
19 Bron: Corona Gezondheidsmonitor Volwassenen en Ouderen 2022, GGD Haaglanden.
20 Het Instituut voor Positieve Gezondheid hanteert de volgende definitie: '*Positieve Gezondheid is een bredere kijk op gezondheid, uitgewerkt in zes dimensies. Met die bredere benadering draag je bij aan het vermogen van mensen om met de fysieke, emotionele en sociale uitdagingen in het leven om te gaan. Én om zo veel mogelijk eigen regie te voeren.*' Bron: Insitute for Positive Health, via www.iph.nl, 2024.
21 Bron: Willems, A.E.M., Heijmans, M., Brabers, A.E.M., Rademakers, J. Gezondheidsvaardigheden in Nederland: factsheet cijfers 2021 Utrecht: Nivel, 2022.
22 Bron: Berkman, N. D., Sheridan, S. L., Donahue, K. E., Halpern, D. J., & Crotty, K. (2011). Low health literacy and health outcomes: an updated systematic review. Ann Intern Med, 2011.
23 Bron: Factsheet 'Laaggeletterdheid en beperkte gezondheidsvaardigheden', Pharos, juni 2024.
24 Bron: Factsheet 'Digitale vaardigheden', Pharos, oktober 2022.
25 Bron: Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu, via www.loketgezondleven.nl, 2024.

moest worden behandeld op een spoedeisende hulp. Valpreventie is het verminderen of voorkomen van valongelukken bij ouderen door risicofactoren te behandelen of aan te passen[26]. De landelijke overheid heeft een groot thema van valpreventie gemaakt door het thema op te nemen in het GALA en het IZA. Valongelukken kunnen voorkomen worden door voorlichting, training van ouderen op balans en kracht en een aanpassing van leefstijl.

MEEDOEN EN SOCIALE CONTACTEN

In Wassenaar voelt bijna 50% van de volwassenen zich eenzaam: 49% van de 65-plussers voelt zich eenzaam en 9% voelt zich (zeer) ernstig eenzaam[27]. De ouderen zijn vaak het meest eenzaam omdat zij de meeste oorzaken van eenzaamheid ervaren, namelijk verlies-ervaringen zoals het verlies van dierbaren, afgenomen mobiliteit, een kleiner wordend sociaal netwerk en verminderde gezondheid. Daarnaast zijn er aspecten van de veranderende samenleving die de ouderen eenzamer kan maken, zoals het verlies van de greep op het leven en van zinvolle taken na de pensionering[28]. Wassenaar heeft een hoog percentage huishoudens van alleenstaande 65-plussers (18,5% t.o.v. 13,4% landelijk)[29]. Ook dit kan het risico op eenzaamheid vergroten. Verder kan een gebrek aan financiële middelen ook zorgen voor sociale isolatie en eenzaamheid, vanwege kosten die met bepaalde activiteiten gepaard gaan.

Uit onderzoek is gebleken dat eenzaamheid effect heeft op de algehele gezondheid[30]. De belangrijkste invloeden van eenzaamheid zijn gericht op de verslechtering van het immuunsysteem, de verhoging van de stresservaring en het risico op dementie.

26 Bron: Zorginstituut Nederland, via www.zorginsituutnederlands.nl, 2024.
27 Bron: Gezondheidsmonitor GGD, 2020.
28 Bron: Zorg voor Beter, via www.zorgvoorbeter.nl, 2024.
29 Bron: Centraal Bureau voor de Statistiek.
30 Bron: Informatie over Volksgezondheid en Zorg, via www.vzinfo.nl, 2024.

> *Een positief feit dat de maatschappelijke betrokkenheid van onze inwoners toont, is dat zo'n 27% van de 65-plussers in Wassenaar aan vrijwilligerswerk doet[31]. Zinvol vrijwilligerswerk kan eenzaamheid voorkomen en kan bijdragen aan zingeving.*

LANGER THUIS WONEN

We zien een tekort aan medisch en verzorgend personeel en de noodzaak voor mensen om langer thuis te blijven wonen, doordat het aanbod van intramurale zorg zeer beperkt is en blijft. Dit wordt versterkt door de vergrijzing en de krimpende beroepsbevolking. De ouderenzorg komt onder druk te staan.

Het Rijk heeft het programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen (WOZO) opgesteld met daarin verschillende maatregelen, initiatieven en projecten om ervoor te zorgen dat de ouderenzorg ook in de toekomst blijft passen bij wat ouderen willen en nodig hebben[32]. Het programma heeft als motto: zelf als het kan, thuis als het kan en digitaal als het kan. Het is belangrijk dat we met de gemeentelijke uitvoering aansluiten bij deze aanpak. Deze uitgangspunten betekenen een grote maatschappelijke transitie in de zorg voor de zorginstellingen, de (thuiswonende) ouderen zelf en de rol van de gemeente bij het aanbieden van zowel de preventieve ondersteuning als de aanvullende ondersteuning aan patiënt en mantelzorgers.

Daarnaast is het IZA opgesteld, met als doel de zorg voor de toe-komst goed, toegankelijk en betaalbaar te houden. Er zijn afspraken tussen het Rijk, gemeenten, zorgverzekeraars en een groot aantal aanbieders van zorg gemaakt. Het is belangrijk dat we met de gemeentelijke aanpak ook aansluiten bij het IZA.

31 Bron: Gezondheidsmonitor GGD, 2020.
32 Bron: Rapport Programma Wonen, Ondersteuning en Zorg voor Ouderen, Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport, 2022.

Een probleem bij het langer thuis moeten wonen, is het feit dat er onvoldoende (betaalbare) woningen beschikbaar zijn die geschikt zijn voor ouderen. We willen een levensloopbestendige manier van bouwen. Om iedereen een kans te geven op een geschikte woning en de doorstroming te bevorderen, kan bijvoorbeeld worden gestimuleerd dat ouderen grotere woningen inruilen voor kleinere gelijkvloerse woningen. De grotere woning komt dan beschikbaar voor gezinnen. Wassenaar kan op die manier de bevolkingssamenstelling verjongen. Daar komt bij dat het voor ouderen niet altijd financieel haalbaar is om in een grote woning te blijven, bijvoorbeeld vanwege hoge energiekosten. Wanneer de kosten te hoog worden, kan dit leiden tot zogenaamde 'verkrotting' van huizen en wijken. Het is belangrijk dat we op dit punt aansluiten bij de Wassenaarse Woonzorgvisie[33], die zich richt op de woonvraagstukken van Wassenaar, en op de Omgevingsvisie[34], die zich richt op de integrale langetermijnvisie op de fysieke leefomgeving van Wassenaar.

TOEGANKELIJKHEID

De gemeente Wassenaar heeft in 2023 onderzoek laten uitvoeren naar de wensen rondom inclusie en toegankelijkheid in Wassenaar. Voor inclusie hanteert de gemeente de volgende definitie: het streven naar een samenleving waarin iedere persoon wordt opgenomen in de samenleving en daarom onbeperkt kan deelnemen[35]. Men heeft regie over hun eigen leven, iedereen wordt gelijk behandeld en er wordt niet gediscrimineerd. Ook heeft iedereen toegang tot dezelfde voorzieningen en diensten. En de gemeente hanteert de volgende definitie voor toegankelijkheid: toegankelijkheid in de breedste zin van het woord, van de mate van toegankelijkheid van de openbare ruimte tot de mate van de toegankelijkheid van websites[36].

Uit het onderzoek is onder andere naar voren gekomen dat het belangrijk is dat de woon- en leefomgeving van ouderen fysiek toegankelijk is. Hierbij kan worden gedacht aan nieuwe complexen en woningen die levensloopbestendig worden gebouwd, wat betekent dat ze toegankelijk zijn voor bewoners met een rollator en/of scootmobiel. Er moeten voldoende stallingsmogelijkheden zijn voor degene die afhankelijk zijn van een scootmobiel. Ook in de leefomgeving kan rekening worden gehouden met fysieke toegankelijkheid. Denk hierbij bijvoorbeeld aan voldoende op- en afgangen op stoepen en toegankelijke voorzieningen in de buurt van woningen.

De toegankelijkheid van voorzieningen zal worden meegenomen in het uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda[37]. Bij het bouwen van nieuwe voorzieningen wordt op voorhand gekeken naar de inclusiviteit en toegankelijkheid van voorzieningen. Bij bestaande voorzieningen zal dit aspect moeten wachten tot er sprake is van een renovatie of groot onderhoud.

33 De Woonzorgvisie van Wassenaar is nog in ontwikkeling en wordt naar verwachting in 2025 vastgesteld.
34 De Omgevingsvisie van Wassenaar is nog in ontwikkeling.
35 Bron: Kennisdossier 'VN-verdrag inzake de rechten van personen met een beperking', Vilans, 2016.
36 Bron: Kennisdossier 'VN-verdrag inzake de rechten van personen met een beperking', Vilans, 2016 en het Verdrag inzake de rechten van personen met een handicap, 2006.
37 Het uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda is nog in ontwikkeling. Naar verwachting zal dit stuk eind 2024 worden vastgesteld. Het is een wettelijke verplichting om een Lokale Inclusieagenda te hebben.

MANTELZORG EN RESPIJTZORG

We hanteren de volgende definitie van mantelzorg van het Centraal Bureau voor de Statistiek: *'Mantelzorg is zorg die iemand geeft aan een bekende uit zijn of haar omgeving, zoals een partner, kind of vriend, als deze persoon voor langere tijd ziek, hulpbehoevend of gehandicapt is. De mantelzorg kan bestaan uit het doen van het huishouden, wassen en aankleden, gezelschap houden, vervoer, geldzaken regelen enzovoort. Mantelzorg wordt niet betaald. Iemand is mantelzorger als de zorg al minimaal 3 maanden duurt, of zorg biedt voor minimaal 8 uur per week.'*

En we hanteren de volgende definitie van respijtzorg van MantelzorgNL: *'Respijtzorg is het tijdelijk overdragen van de zorg, zodat mantelzorgers ook tijd hebben voor bijvoorbeeld werk, studie, gezin, familie, vrienden en ontspanning. Door respijtzorg kunnen mantelzorgers hun eigen leven beter in balans houden en de zorg voor hun naaste langer volhouden. Respijtzorg is een vorm van mantelzorgondersteuning.'*

> *Mantelzorg is cruciaal bij de zorg voor ouderen. Respijtzorg voor de mantelzorger is nodig zodat de mantelzorger niet zelf uitvalt. In 2022 gaf 13,5% van de inwoners van 18 jaar en ouder in Wassenaar mantelzorg[38]. Gezien de vergrijzing is de verwachting dat het aantal mantelzorgers toeneemt. Dit betekent dat de druk op mantelzorgers de komende jaren flink zal toenemen. Uit landelijk onderzoek is gebleken dat vooral de kinderen en in het bijzonder de dochters van 80-plussers een groter risico hebben op zware overbelasting[39]. Omdat in Wassenaar het aantal 90-plussers hoger is dan gemiddeld in Nederland, zal deze groep groter zijn in Wassenaar.*

38 Bron: Gemeentelijke Monitor Sociaal Domein Wassenaar, via www.waarstaatjegemeente.nl.
39 Bron: 'Bijna 1 op de 10 dochters van 80-plussers zwaar belast door mantelzorg', Centraal Bureau voor de Statistiek, 28-03-2024.

De gemeente heeft behoeften van de Wassenaarse mantelzorgers in beeld gebracht door middel van een behoefteonderzoek dat in 2024 is uitgevoerd[40]. Hieruit is gebleken dat zo'n 54% van de mantelzorgers de belasting ervaart als matig of zwaar. 29% geeft aan meer mantelzorgondersteuning te willen ontvangen, maar 28% weet niet goed waar men terecht kan voor deze ondersteuning. De mantelzorgondersteuning die wordt ontvangen wordt over het algemeen positief ervaren, maar er zijn ook verbeterpunten genoemd, waaronder:

- *het verbreden van de ondersteuning (deze is nu veelal gericht op ouderen en/of dementie);*
- *het vergroten van de bekendheid over mogelijkheden voor mantelzorgondersteuning;*
- *praktische adviezen, een luisterend oor en waardering voor de mantelzorger;*
- *meer Wmo-ondersteuning voor de zorgvrager.*

OUDERENMISHANDELING

Bij ouderenmishandeling kan het niet alleen gaan om lichamelijke of psychische mishandeling, maar ook om verwaarlozing, financiële uitbuiting en seksueel misbruik van personen van 65 jaar en ouder[41]. Het kan voorkomen in huiselijke kring, maar ook in een zorginstelling.

Uit het rapport 'Aard en omvang ouderenmishandeling' uit 2018, blijkt dat 1 op de 20 thuiswonende 65-plussers ooit te maken krijgt met ouderenmishandeling[42]. In 2020 is in Wassenaar 7,8% van de 65-plussers slachtoffer geweest van één of meerdere vormen van ouderenmishandeling[43]. Dit is hoger dan het landelijk gemiddelde van 5,8%. Meldingen over ouderenmishandeling, en andere vormen van huiselijk geweld, kunnen worden gedaan bij Veilig Thuis. Recentelijk zijn er ook in Wassenaar oplichters actief die ouderen financieel uitbuiten[44].

Bepaalde risicofactoren bij de oudere kunnen de kans op ouderenmishandeling vergroten, zoals toenemende afhankelijkheid van zorg door lichamelijke of geestelijke achteruitgang, geweld in de familiegeschiedenis, ingrijpende voorvallen en isolement[45].

SAMENVATTING

De erkenning dat het belangrijk is om in te zetten op het versterken van de volksgezondheid en zorg, wordt bevestigd door het landelijke rapport 'Vooruitblik Volksgezondheid Toekomstverkenning 2024'[46]. Hierin blikt het RIVM vooruit op de ontwikkelingen in de volksgezondheid en de zorg. Zij concluderen dat we als land de volgende drie hoofdopgaven hebben, die aansluiten bij de situatie in Wassenaar.

40 Dit onderzoek is uitgevoerd door het onafhankelijke onderzoeksbureau Ipsos I&O.
41 Bron: Rijksoverheid, via www.rijksoverheid.nl.
42 Bron: Rapport 'Aard en omvang ouderenmishandeling', Regioplan, 25-05-2018.
43 Bron: Gezondheidsmeter 2020, GGD Haaglanden.
44 Bron: 'Ouderen op grote schaal opgelicht door bende nepagenten, hoe bescherm je jezelf? 4 vragen aan de politie', Eén Vandaag, 06-07-2024.
45 Bron: Factsheet 'Ouderenmishandeling', Movisie, 2020.
46 Bron: Rapport 'Opgaven voor volksgezondheid en zorg op weg naar 2050, Vooruitblik Volksgezondheid Toekomstverkenning 2024', Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu.

1. **De eerste opgave** is het verbeteren van de gezondheid van alle Nederlanders. Leefstijl, zoals bewegen en gezonde voeding, heeft veel invloed op onze gezondheid. De omstandigheden waarin sommige mensen wonen, werken en leven kunnen ook zorgen voor een slechtere gezondheid.
2. **De tweede opgave** is het organiseren van goede zorg en ondersteuning. De verwachting is dat de vraag naar zorg zal toenemen en dat de vragen complexer worden, gezien de dubbele vergrijzing.
3. **De derde opgave** is het verbeteren van de gezondheid via de leefomgeving. Een groene en gezonde leefomgeving kan bijdragen aan de gezondheid en draagt ook bij aan klimaat-adaptatie.

Deze opgaven zijn ook van toepassing op de ouderen van Wassenaar en sluiten aan bij de uitkomsten van het bronnenonderzoek.

3.2.3 Kansen rondom vergrijzing

Ouderen leveren een belangrijke financiële bijdrage aan de Wassenaarse economie. Daarnaast zijn ouderen van groot maatschappelijk belang voor onze samenleving. Een deel van de 65-plussers maakt onderdeel uit van de beroepsbevolking. Steeds meer mensen werken door na het bereiken van de AOW-leeftijd. Oudere werknemers brengen veel ervaring en deskundigheid met zich mee. Dit kunnen ze overdragen aan jongere generaties.

Ook is een deel van de 65-plussers actief als vrijwilliger, bijvoorbeeld in de sport of politiek. Zoals eerder genoemd, doet zo'n 27% van de 65-plussers in Wassenaar aan vrijwilligerswerk[47]. Deze inzet biedt niet alleen voordelen voor de vrijwilliger, maar ook voor de persoon, personen of het doel waarvoor de vrijwilliger zich inzet. Dit kan de sociale cohesie versterken.

Naast de inzet van ouderen in de vorm van betaald werk of vrijwilligerswerk, dragen ouderen ook bij door zich in te zetten als oppas of als mantelzorger.

Gezien het toenemend aantal ouderen, ligt het voor de hand dat de maatschappelijke bijdrage van deze groep ook toeneemt. Door in te zetten op het activeren van ouderen om te (blijven) participeren in de samenleving, verhoogt de kans op behoud van welbevinden in latere levensjaren[48]. Hierdoor kan de fase waarin ouderen vitaal zijn langer aanhouden. Dit vergroot het potentieel van deze vitale ouderen om een bijdrage aan de samenleving te kunnen en willen (blijven) leveren. Via deze weg kan de druk op de samenleving worden verlicht. Dit benadrukt het belang van het investeren in de vitaliteit van ouderen, door bijvoorbeeld een divers aanbod van sociale, culturele en beweegactiviteiten voor alle groepen ouderen te bieden.

Door proactief in te spelen op deze kansen, kunnen we als samenleving de voordelen van vergrijzing benutten en tegelijkertijd de uitdagingen beter aanpakken.

3.3 Participatietraject

Het proces bij het opstellen van het Ouderenbeleid is minstens zo belangrijk als het formuleren van de inhoud. Om tot een goede en gedragen visie te komen is de inbreng van de ouderen van Wassenaar, hun mantelzorgers en betrokken maatschappelijke organisaties cruciaal. Naast het onderzoeken van bestaande (onderzoeks)

47 Bron: Gezondheidsmonitor GGD, 2020.

48 Bron: Rapport 'Investeren in vitale ouderen', Sociaal en Cultureel Planbureau, maart 2024.

literatuur en cijfers, is de richting van het Ouderenbeleid daarom voornamelijk bepaald door de inbreng van deze doelgroep.

Om inbreng op te halen zijn drie participatiesessies georganiseerd waarvoor breed is uitgenodigd om zo de ouderen van Wassenaar, hun eventuele mantelzorgers en betrokken maatschappelijke organisaties te bereiken. We hebben hen gevraagd mee te denken over de belangrijkste uitdagingen en opgaven die zij zien voor Wassenaar op het gebied van de vergrijzing. Daarnaast heeft de gemeente de opdracht gegeven aan een onafhankelijk onderzoeksbureau om de behoeften van de doelgroep op te halen door in gesprek te gaan met inwoners op straat.

UITKOMSTEN EERSTE TWEE PARTICIPATIESESSIES

Tijdens de eerste twee participatiesessies is opgehaald welke maatschappelijke opgaven er zijn voor ouderen en wat de prioritering hiervan is. We zijn het gesprek aangegaan op basis van de maatschappelijke vraagstukken die naar voren zijn gekomen uit het bronnenonderzoek. In de eerste sessie hebben de ruim 30 aanwezigen te kennen gegeven in hoeverre deze vraagstukken al dan niet spelen in Wassenaar en welke aanvullende vraagstukken er zijn. In de tweede sessie zijn de opgehaalde vraagstukken geprioriteerd en verder uitgediept door de ruim 20 aanwezigen. Dit heeft geleid tot de volgende belangrijkste vraagstukken, op volgorde van prioritering zoals aangegeven door de aanwezigen.

1. **Wonen en fysieke leefomgeving:** Een van de eerste behoeften van de ouderen is Wassenaar, is geschikte woningen. Het kan hierbij gaan om verschillende woonvormen, zoals bijvoorbeeld geclusterd wonen of kleinschalig wonen in hofjes. Het is belangrijk dat er wordt gewerkt aan levensloopbestendige woningen. Ook het sociale aspect speelt hierbij een rol. Zo kunnen gemengde woonvormen jong en oud met elkaar in contact brengen. De wens is dat de regelgeving rondom wonen wordt vereenvoudigd en meer ruimte biedt voor nieuwe initiatieven.
   Het is daarnaast belangrijk dat de fysieke leefomgeving van ouderen fysiek toegankelijk is en uitnodigt tot bewegen. Ook is de nabijheid van voorzieningen en een gevoel van veiligheid in de fysieke leefomgeving belangrijk.
2. **Meedoen en sociale contacten**: Iedereen moet kunnen meedoen. Het belang van een sociaal netwerk en sociale contacten hiervoor is benadrukt. Dit versterkt de sociale cohesie, zorgt voor zingeving en kan helpen om eenzaamheid te voorkomen. Het vrijwilligerswerk speelt een belangrijke rol binnen de sociale netwerken. Er is behoefte aan uitnodigende en laagdrempelige activiteiten en ontmoetingsplekken.
3. **Mantelzorgondersteuning**: Het ondersteunen van mantelzorgers is aangegeven als een belangrijk thema voor de komende jaren, gezien de vergrijzing. Het gaat hierbij niet alleen om ouderen die mantelzorger zijn, maar ook om andere doelgroepen die mantelzorger zijn. De situatie van iedere mantelzorger is anders. Het belang van respijtzorg en mantelzorgwaardering is genoemd. Daarnaast is de wens uitgesproken voor het versterken van de informatievoorziening en het vereenvoudigen van de regelgeving rondom mantelzorg.
4. **Leefstijl en gezondheidsvaardigheden**: Het belang van vitaal ouder worden door preventieve inzet op leefstijl en gezondheidsvaardigheden is benadrukt. Het gaat hierbij onder andere om bewegen, voeding en cognitieve vaardigheden. Daarnaast is aandacht gevraagd voor het versterken van digitale vaardigheden van ouderen. Bij de inzet op leefstijl en gezondheidsvaardigheden mag een beroep worden gedaan op zelfredzaamheid. En het is goed om aandacht te hebben voor het doorbreken van mogelijke taboes rondom ouder worden.

5. **Inclusie**: Het is belangrijk dat alle ouderen, ook ouderen met een kwetsbaarheid of beperking, mee kunnen doen en dat Wassenaar een vriendelijke gemeente is voor alle ouderen. Het kan hierbij gaan om dementie, maar ook om andere (niet) zichtbare beperkingen.
6. **(Medische) zorg**: Er wordt aandacht gevraagd voor het beschikbaar houden van (medische) zorg, de toegankelijkheid hiervan en de nabijheid bij huis. Vroegsignalering kan worden versterkt. Ook wordt aandacht gevraagd voor de opvang van verwarde personen.
7. **Informatievoorziening**: Het is wenselijk dat de informatievoorziening in begrijpelijke taal plaatsvindt en laagdrempelig is. Dat betekent niet alleen digitale informatievoorziening, maar ook fysiek in de wijken.
8. **Vervoersmogelijkheden**: Er is behoefte aan diverse vervoersmogelijkheden en het verbeteren van de coördinatie van de bestaande vervoersinitiatieven. Daarnaast is er behoefte aan het verbeteren van de toegankelijkheid van het openbaar vervoer.

UITKOMSTEN GESPREKKEN MET INWONERS

Om deze opgehaalde inbreng te valideren en om verder te praten over hóe we aan deze opgaven kunnen werken, is – zoals eerder genoemd – een onafhankelijk onderzoeksbureau ingeschakeld. Onderzoeksbureau Muzus is diverse dagdelen het dorp in gegaan om ouderen aan te spreken en met hen in gesprek te gaan. Hierbij is ook de doelgroep van ongeveer 55-plus meegenomen omdat dit de ouderen zijn van de toekomst. In totaal zijn 32 gesprekken met inwoners gevoerd.

Afbeelding 1. Gesprekken met ouderen op de markt in Wassenaar.

De uitkomsten van deze gesprekken sluiten aan bij de eerder opgehaalde 8 vraagstukken. De vraagstukken kunnen worden samengevat in onderstaande drie thema's. In bijlage B zijn per thema een aantal citaten uit de gesprekken te lezen.

1. **Passende woningen**: Er is behoefte aan passende woningen voor ouderen en om zo lang mogelijk zelfstandig te wonen.
2. **Actief blijven**: Er is behoefte om zowel fysiek als sociaal actief te blijven. Het aanbod is groot, maar past niet altijd bij de behoeften.
3. **Passende zorg**: Indien nodig is er behoefte aan passende zorg.

Tijdens de gesprekken is naar voren gekomen dat er een aantal basisbehoeften zijn die invloed hebben op deze thema's. Het gaat daarbij om toegankelijke en vindbare informatie, mogelijkheden om mobiel te blijven en financiële gezondheid. De behoefte en noodzaak aan financiële gezondheid is een aanvulling op de opgehaalde inbreng uit de eerste twee participatiesessies.

UITKOMSTEN DERDE PARTICIPATIESESSIE

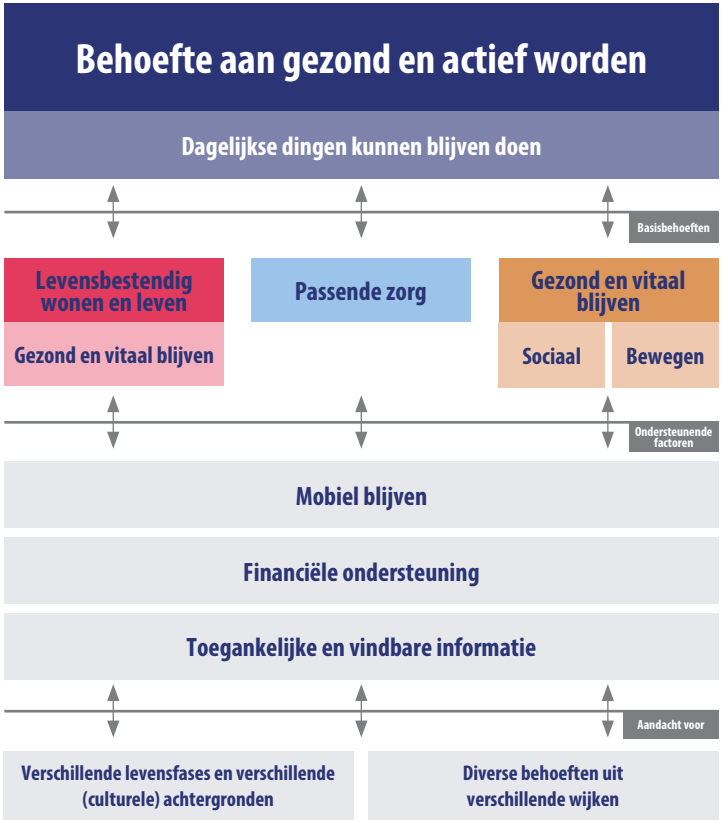
Daarnaast is een derde participatiesessie georganiseerd, waarin de maatschappelijke opgaven en hóe we hieraan gaan werken zijn behandeld. Tijdens deze opgave is de inbreng uit de eerste twee sessies en de gesprekken op straat meegenomen, om zo te kijken waar een aanvulling of aanscherping gewenst is. Ook is er gesproken over hóe invulling kan worden gegeven aan de opgaven.

Tijdens deze sessie waren ongeveer 30 personen aanwezig, van wie de helft inwoners en de helft professionals en belanghebbenden. De aanwezigen konden zich vinden in de drie hoofdthema's: passende woningen, actief blijven en passende zorg. Ook gaven de aanwezigen te kennen dat de basisbehoeften rondom mobiel blijven, financiële ondersteuning en toegankelijke en vindbare informatie van toepassing zijn op al deze thema's. Er is gesproken over hóe er invulling kan worden gegeven aan de diverse vraagstukken. Dit heeft onder andere de volgende inzichten opgeleverd:

- *Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de verschillende behoeften van de diverse groepen ouderen. Zo kunnen 65-plussers andere behoeften hebben dan bijvoorbeeld 80-plussers. We constateren daarnaast dat we niet alle Wassenaarse ouderen hebben weten te bereiken met het participatietraject. Het is belangrijk om bij de uitvoering oog te hebben voor de diverse doelgroepen die nog onvoldoende bereikt zijn, zoals ouderen met een smallere beurs, ouderen met een internationale achtergrond en roze ouderen die tot de LHBTI+ doelgroep behoren.*
- *Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de verschillende behoeften van de diverse wijken in Wassenaar. Iedere wijk is anders. Dit vraagt maatwerk.*

De uitkomsten van de diverse onderdelen van het participatietraject, die zijn samengekomen in de derde participatiesessie, zijn samengevat in figuur 6.

De opgehaalde informatie en inbreng vanuit het bronnenonderzoek en vanuit de diverse participatiesessies en gesprekken met de doelgroep, leidt tot de formulering van een aantal overkoepelende maatschappelijke opgaven. Dit staat beschreven in hoofdstuk 4.

Figuur 6. Visuele weergave van de uitkomsten van het participatietraject.

4. Maatschappelijke opgaven, doelen en effecten (Wat willen we bereiken?)

4.1 Maatschappelijke opgaven

De opgehaalde informatie en inbreng uit het bronnenonderzoek en uit de diverse participatiesessies en gesprekken met de doelgroep, leidt tot de formulering van een aantal overkoepelende maatschappelijke opgaven. Voor Wassenaar betekent dit concreet dat we de komende jaren kiezen om aan de volgende maatschappelijke opgaven te werken voor ouderen[49].

1. **Levensloopbestendig wonen en leven.** We staan voor de opgave om ervoor te zorgen dat er voldoende geschikte, betaalbare woningen beschikbaar zijn voor de ouderen in Wassenaar. Hierbij zijn een aantrekkelijke, toegankelijke en veilige fysieke leefomgeving en het versterken van de sociale cohesie in de wijk van belang. Inwoners hebben behoefte aan informatie over de mogelijkheden om levensloopbestendig te kunnen (gaan) wonen. Deze opgave heeft een directe link met de Omgevingsvisie, de Woonzorgvisie en het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda.
2. **Gezond en vitaal ouder worden.** We staan voor de opgave om ervoor te zorgen dat alle ouderen, zowel inwoners met als zonder (onzichtbare) beperking, in Wassenaar zo gezond en vitaal mogelijk ouder worden. Het gaat hierbij niet alleen om het fysieke aspect van gezondheid, maar ook de sociale en financiële aspecten. De opgave is het versterken van de zelfredzaamheid en het verminderen van de problematiek. Het is belangrijk om preventief in te zetten op de leefstijl, gezondheidsvaardigheden, ontmoeting, weerbaarheid en de financiële gezondheid van de ouderen in Wassenaar. Onderdeel hiervan is het vergroten van de digitale vaardigheden en het versterken van de sociale basis, zodat iedereen wordt gestimuleerd om mee te doen en sociale contacten worden gevormd en/of onderhouden. Dit draagt onder andere bij aan het voorkomen van ouderenmishandeling. Deze opgave heeft een directe link met het GALA, het IZA, het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda en de Sportvisie.
3. **Beschikbaarheid en toegankelijkheid van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg.** We staan voor de opgave om ervoor te zorgen dat inwoners die daarop aangewezen zijn, de juiste informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg krijgen, op de juiste plek. Het bestaande aanbod in Wassenaar is groot, maar is nog niet voor iedereen goed vindbaar en goed toegankelijk. Een bijkomende opgave is om dit dichtbij huis te organiseren. Binnen deze opgave is extra aandacht nodig voor de mantelzorgers in Wassenaar, voor de beschikbare vervoersmogelijkheden voor ouderen, voor de vindbaarheid van informatie en voor de financiële situatie van inwoners. Onderdelen van deze opgave hebben een directe link met het

49 Deze opgaven sluiten goed aan op de genoemde opgaven in de Vooruitblik Volksgezondheid Toekomstverkenning 2024. Dit rapport met de titel 'Opgaven voor volksgezondheid en zorg op weg naar 2050' is opgesteld in 2024 door het Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu en geeft de grootste opgaven voor de komende jaren aan op het gebied van gezondheid en zorg.

Sociaal Team Wassenaar en het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda.

4.2 Doelen en effecten

Wat willen we concreet bereiken en wat levert het op? De komende jaren werken we aan het realiseren van de volgende doelen per maatschappelijke opgave:

1. Doelen rondom de opgave levensloopbestendig wonen en leven:
   - **1.1** We zorgen ervoor dat ouderen passend kunnen wonen, met voldoende verschillende woonvormen. Inwoners weten waar ze terecht kunnen voor informatie over levensloopbestendig wonen.
   - **1.2** We zorgen voor vitale, inclusieve en toegankelijke wijken, met voldoende voorzieningen voor iedereen. Daarmee wordt Wassenaar ook een dementievriendelijke gemeente.

2. Doelen rondom de opgave gezond en vitaal ouder worden:
   - **2.1** We stimuleren dat iedereen kan meedoen door het versterken van de sociale basis. Daarbij hebben we ook aandacht voor de financiële gezondheid van ouderen.
   - **2.2** We werken aan lichamelijke en geestelijke gezondheid en de weerbaarheid van ouderen door het accent op preventie te leggen.

3. Doelen rondom de opgave beschikbaarheid en toegankelijkheid van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg:
   - **3.1** Inwoners weten waar ze terecht kunnen met hun vraag. Er is één centrale ingang waar inwoners met vragen over het Sociaal Domein bij de gemeente terecht kunnen.
   - **3.2** Informatie wordt in begrijpelijke taal en op een laagdrempelige manier aangeboden. Inwoners weten waar ze terecht kunnen voor informatie.
   - **3.3** We zorgen voor toegankelijke ondersteuning voor mantelzorgers en voor respijtzorg. De mantelzorgondersteuning sluit beter aan bij de behoeften van de mantelzorgers.
   - **3.4** We zorgen ervoor dat de vervoersmogelijkheden beter aansluiten bij de behoeften van ouderen.

Het realiseren van deze doelen draagt bij aan de volgende maatschappelijke effecten, zoals geformuleerd in het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar:

- *Inwoners hebben een gezonde leefstijl.*
- *Inwoners zijn zo zelfredzaam mogelijk en kunnen zo lang mogelijk de regie over hun eigen leven houden.*
- *Wassenaar is veilig en er is sociale cohesie.*
- *Er is een duurzaam systeem voor zorg en ondersteuning.*
- *De ondersteuning vindt dichtbij huis plaats.*
- *Inwoners die hulp nodig hebben, krijgen de juiste ondersteuning op tijd.*

5. Strategie en uitvoering (Hoe gaan we eraan werken?)

5.1 Uitgangspunten strategie Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar

Wat gaan we doen om de genoemde doelen te realiseren? We sluiten aan bij de strategie uit het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar. De genoemde strategie volgt de volgende uitgangspunten. Een toelichting op deze uitgangspunten is te vinden in het Beleidsplan Sociaal Domein Wassenaar.

1. Beschikbaarheid.
2. Inzet op preventie.
3. Vergroten kansengelijkheid.
4. Positieve Gezondheid.
5. Haalbaarheid en beschikbaarheid.
6. Rol van de gemeente.

5.2 Aanpak van het Ouderenbeleid

Vanuit het Ouderenbeleid werken we volgens twee aanvullende, overkoepelende uitgangspunten rondom alle opgaven:

1. We hebben aandacht voor de verschillende behoeften van de diverse groepen ouderen. Het is daarbij belangrijk om te onderzoeken hoe we deze verschillende doelgroepen, die we nog niet allemaal voldoende in beeld hebben, kunnen bereiken.
2. We hebben aandacht voor de verschillende behoeften van de diverse wijken in Wassenaar. Iedere wijk is anders. Dit vraagt maatwerk.

Hieronder beschrijven we per maatschappelijke opgave en bijbehorende doelen hoe we deze gaan bereiken. De volledige opgaven en doelen zijn te lezen in hoofdstuk 4. De concrete acties die bij deze aanpak horen, worden uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma.

1. Opgave levensloopbestendig wonen en leven en bijbehorende doelen

Hoe gaan we dit bereiken?

- *We zorgen voor aansluiting tussen het Ouderenbeleid en de Woonzorgvisie. Met de Woonzorgvisie wordt in kaart gebracht wat nodig is om te voldoen aan de woonbehoeften van ouderen. Deze resultaten worden vertaald naar een uitvoeringsprogramma van de Woonzorgvisie.*
- *We zorgen voor een goede aansluiting tussen het Ouderenbeleid en de Omgevingsvisie. In de Omgevingsvisie worden meerdere sectorale visies samengebracht tot één integraal verhaal over de fysieke leefomgeving. De Omgevingsvisie wordt als het ware gevormd uit meerdere perspectieven. Dit betekent dat aspecten rondom de leefomgeving voor ouderen onderdeel zijn van de Omgevingsvisie. Daarnaast is er aandacht voor onder andere wonen, milieu, landschap, gezondheid, mobiliteit, economie en vestigingskwaliteit.*

- *We zorgen voor een goede aansluiting tussen het Ouderenbeleid en het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda. Er wordt een uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda gevormd met daarin aandacht voor onder andere de oudere doelgroepen in Wassenaar.*
- *De gemeente werkt aan het worden van een dementievriendelijke gemeente. De aanpak wordt opgesteld op basis van de uitkomsten van de dementiescan in 2024, waarin ook het aspect wonen wordt meegenomen. De uitwerking hiervan landt in het uitvoerings-programma Gezondheid en Welzijn.*

2. Opgave gezond en vitaal ouder worden en bijbehorende doelen

Hoe gaan we dit bereiken?

- *We zorgen voor de aansluiting tussen het Ouderenbeleid, het GALA en het IZA. Met de GALA-middelen worden activiteiten gefinancierd ter bevordering van en ter preventie voor de gezondheid van ouderen. Dit doen we onder andere met de programma's Valpreventie, Mantelzorg, Eén tegen Eenzaamheid en Welzijn op Recept. In het kader van het IZA wordt gekeken hoe het Sociaal Domein en de zorgsector elkaar kunnen versterken. Een van de regionale actielijnen is langer thuis wonen.*
- *We zorgen voor goede aansluiting tussen het Ouderenbeleid en het uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda. Dit doen we door onder andere te zorgen voor inclusieve en toegankelijke buurtcentra in verschillende buurten.*
- *We zorgen voor een goede aansluiting tussen het Ouderenbeleid en de Sportvisie. De Sportvisie richt zich op meer sportdeelname en ontmoeting en benadrukt het sociale aspect van verenigingen. In het kader van vitaal ouder worden, zijn dit belangrijke thema's. Ook overgewicht bij ouderen is een aandachtspunt in de Sportvisie.*
- *Door de inzet van het Sociaal Team Wassenaar komt de gemeente dichterbij de inwoner. Hierbij is aandacht voor het signaleren en voorkomen van ouderenmishandeling.*
- *De gemeente investeert in welzijnswerk dat onder andere gericht is op ouderen en bevordert de samenwerking tussen verschillende partijen in het maatschappelijk veld. Ook werken we aan het faciliteren van vrijwilligerswerk.*
- *We verbeteren en versterken de inzet van mantelzorgondersteuning en respijtzorg. We financieren deze enkel wanneer deze niet worden vergoed krachtens de Zorgverzekeringswet (Zvw) of de Wet langdurige zorg (Wlz).*
- *De bovenstaande punten komen terug in het nog te ontwikkelen uitvoeringsprogramma Gezondheid en Welzijn, waarin concrete acties worden opgenomen.*

3. Opgave beschikbaarheid van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg en bijbehorende doelen

Hoe gaan we dit bereiken?

- *We zorgen voor de aansluiting tussen het Ouderenbeleid en het beleid van het Sociaal Team Wassenaar. Het Sociaal Team is de eerste toegang tot het Sociaal Domein in Wassenaar. Hij zorgt, waar nodig, voor de juiste verwijzing naar de benodigde informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg.*
- *We zorgen voor een goede aansluiting tussen het Ouderenbeleid en het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda. We communiceren in begrijpelijke taal naar inwoners over beschikbare informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg voor ouderen. Dit doen we onder andere door de informatie zowel fysiek als digitaal beschikbaar te stellen, bijvoorbeeld door het continueren van het katern 'Zorgen voor Morgen' in De Wassenaarse Krant en de gemeentelijke website.*
- *We werken aan de verbeterpunten die uit het behoefteonderzoek van mantelzorgers zijn gekomen, te weten:*
  - *het verbreden van de ondersteuning (deze is nu veelal gericht op ouderen en/of dementie);*
  - *het vergroten van de bekendheid over mogelijkheden voor mantelzorgondersteuning;*
  - *praktische adviezen, een luisterend oor en waardering voor de mantelzorger;*
  - *meer Wmo-ondersteuning voor de zorgvrager;*
  - *betaalbare alternatieven voor commerciële mantelzorg.*
- *We zorgen voor afstemming tussen de diverse vervoersmogelijkheden in Wassenaar en gaan in gesprek over de aansluiting bij de behoeften van ouderen. Hierbij wordt de doelgroep betrokken.*
- *De bovenstaande punten komen terug in het nog te ontwikkelen uitvoeringsprogramma Gezondheid en Welzijn, waarin concrete acties worden opgenomen.*

6. Indicatoren en monitoring

Om te weten of we de gestelde doelen en maatschappelijke effecten bereiken, zetten we in op het versterken van de monitoring. De maatschappelijke opgaven, bijbehorende doelen en maatschappelijke effecten staan beschreven in hoofdstuk 4. Per doel gebruiken we één of meer indicatoren om te meten in hoeverre dit doel is behaald. Deze staan uitgewerkt in tabel 2. Eens per jaar zal aan de hand hiervan een beknopt evaluatierapport worden opgesteld en worden gedeeld met de gemeenteraad.

Opgave en doel	Indicator(en)	Bron indicator(en)
Opgave 1: levensloopbestendig wonen en leven		
Doel 1.1: passend wonen	• Kosten voor woonvoorzieningen en huishoudelijke hulp vanuit de Wmo • Gebruik voorrangsregels verhuizingen binnen corporatievoorraad • Aanvullende indicatoren worden geformuleerd in de Woonzorgvisie.	• Wmo-dashboard • Monitor Sociale Verhuurders Haaglanden • Woonzorgvisie
Doel 1.2: vitale, inclusieve en toegankelijke wijken	• Leefbaar-o-meter (woningvoorraad, fysieke leefomgeving, voorzieningen, sociale samenhang, overlast & onveiligheid) • Dementievriendelijke gemeente • Indicator rondom inclusieve, toegankelijke gemeente wordt geformuleerd in het uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda. • Aanvullende indicatoren worden geformuleerd in de Woonzorgvisie.	• Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties • Dementiescan • Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda • Woonzorgvisie

Opgave en doel	Indicator(en)	Bron indicator(en)
Opgave 2: gezond en vitaal ouder worden		

Doel 2.1: iedereen kan meedoen
Doel 2.2: lichamelijke, geestelijke en financiële gezondheid
	• *Rondom meedoen:*
	  • Sociale contacten
	  • Vrijwilligerswerk
	  • Aantal mantelzorgers en ervaren belasting
	  • Moeite met rondkomen
	• *Rondom lichaamsfuncties:*
	  • Lichamelijke kwetsbaarheid
	  • Ervaren gezondheid
	  • Overgewicht
	  • Valincidenten
	  • Aantal ongeplande ziekenhuisbezoeken
	  • Sportdeelname
	• *Rondom mentaal welbevinden:*
	  • Psychische kwetsbaarheid
	  • Eenzaamheid
	  • Ouderenmishandeling
	• *Rondom kwaliteit van leven:*
	  • Gezonde leeftijdsverwachting bij 65 jaar
		• GGD gezondheidsmonitor (deze wordt eens per vier jaar uitgevoerd). Daarnaast zijn we als gemeente bezig met de Gemeentezorgspiegel waaruit extra indicatoren naar voren kunnen komen. Ook wordt aansluiting gezocht bij de monitoring van het GALA en het IZA.

Opgave 3: beschikbaarheid en toegankelijkheid van informatie, advies, ondersteuning, hulp en zorg		
Doel 3.1: inwoners weten waar ze terecht kunnen met hun vraag	• Wmo-cliënt weet waar hij moet zijn met zijn hulpvraag • Indicator rondom vindbaarheid van informatie via het Sociaal Team Wassenaar wordt opgezet.	• Cliëntervaringsonderzoek Wmo • Cliënttevredenheidsonderzoek Sociaal Team Wassenaar
Doel 3.2: informatie begrijpelijk en laagdrempelig	• Duidelijkheid van beschikbare informatie • Indicator rondom de tevredenheid over diversiteit aan vormen (digitaal, fysiek, telefonisch) van informatie wordt opgezet.	• Cliëntervaringsonderzoek Wmo • Cliënttevredenheidsonderzoek Sociaal Team Wassenaar
Doel 3.3: ondersteuning mantelzorgers en respijtzorg	• Toegankelijkheid en aansluiting bij behoeften • Aantal mantelzorgers en ervaren belasting • Indicator rondom tevredenheid over mantelzorgondersteuning en respijtzorg wordt opgezet.	• Cliëntervaringsonderzoek Wmo • GGD Gezondheidsmonitor • Nader op te zetten met het welzijns- en zorgveld
Doel 3.4: passende vervoers-mogelijkheden	• Indicator rondom tevredenheid inwoners over vervoersmogelijkheden wordt opgezet.	• Nader op te zetten monitoring inclusief nulmeting

Tabel 2. Een overzicht van de opgaven, doelen en bijbehorende indicatoren inclusief bronnen.

7. Financiën en risico's

7.1 Overzicht kosten en dekking

Ondanks dat het aantal ouderen de komende jaren toeneemt, is het beleid erop gericht dat de kosten beheersbaar blijven door de inzet van preventie.

Het realiseren van de opgaven en doelen uit het Ouderenbeleid zal plaatsvinden binnen de beschikbare middelen. Dit kunnen we doen door de accenten in het bestaande beleid – zoals het GALA, het IZA, de Woonzorgvisie, de daarbij horende uitvoeringsprogramma's en het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusie Agenda – aan te sluiten op het Ouderenbeleid.

De Programmabegroting 2025-2028 biedt het financieel kader. In dit financieel kader is de vraagafname door de inkomensafhankelijke eigen bijdrage van de Wmo opgenomen. De verwachting is dat dit een kostenbesparing oplevert.

De exacte kosten voor de uitvoering worden uitgewerkt in de desbetreffende uitvoeringsprogramma's.

7.2 Mogelijke risico's

RIJKSBELEID

Het is mogelijk dat het Rijk in de komende jaren wetten of budgetten aanpast die van invloed zijn op het uit te voeren beleid in het Sociaal Domein. Waar we reeds zicht op hebben, is het feit dat in 2026 de bijdrage aan het Gemeentefonds daalt. De totale bijdrage voor de gemeente loopt terug. Voor de jaren 2026, 2027 en 2028 zal er moeten worden bezuinigd. Een risico van bezuinigen op preventie is dat het gebruik van de openeinderegelingen en de daarmee gemoeide kosten, zullen toenemen.

INCIDENTELE VERSUS STRUCTURELE FINANCIERING

We willen structurele activiteiten structureel financieren, maar van het Rijk krijgen we deels incidentele middelen. Een voorbeeld hiervan is de inzet die we plegen voor het GALA en het IZA. Dit vraagt de komende jaren aandacht.

HUIDIGE DEMOGRAFISCHE ONTWIKKELINGEN EN STIJGENDE KOSTEN

We hebben te maken met een dubbele vergrijzing. De verwachting is dat dit zal leiden tot toenemende kosten voor de inzet van preventie, maatschappelijke ondersteuning en de inzet van zorg.

Op basis van data kunnen we de bevolkingssamenstelling voor de komende jaren voorspellen, maar deze kan altijd veranderen. Hierop zal het beleid en de uitvoering moeten inspelen om te zorgen dat het aanbod blijft aansluiten bij de behoefte.

PERSONEELSTEKORTEN

Bij het opstellen en uitvoeren van beleid, zijn we afhankelijk van de beschikbaarheid van personeel. Dit geldt zowel voor de gemeente als voor maatschappelijke organisaties. Wanneer er onvoldoende personeel beschikbaar is, vormt dit een risico voor de haalbaarheid van de plannen.

8. Vervolg

De uitwerkingen van het Ouderenbeleid landen in diverse uitvoeringsprogramma's, namelijk het Uitvoeringsprogramma Gezondheid en Welzijn, het Uitvoeringsprogramma Woonzorgvisie en het Uitvoeringsprogramma Lokale Inclusieagenda. De volgende stap is dat deze worden opgesteld en dat de doelgroep hierbij betrokken wordt. Ook zal er een aansluiting worden gezocht bij aanpalende beleidsstukken en uitvoeringsprogramma's, zoals het Subsidiebeleid, de Sportvisie en de beleidsregels Wmo.

Bijlage A. Overzicht en evaluatie van de kostenbesparende maatregelen Wmo

Deze evaluatie betreft de preventieve maatregelen die het langer thuis wonen bevorderen en de maatregelen met het doel dat ouderen op een gezond en prettige manier ouder worden. Kort samengevat worden de volgende thema's geëvalueerd:

1. Voorlichting Zorgen voor Morgen
2. Mantelzorgers ontlasten
3. Collectieve woningaanpassingen en de scootmobielpool
4. Welzijnscoaches
5. Buurtcentra

1. VOORLICHTING ZORGEN VOOR MORGEN

Met voorlichting en communicatie stimuleert het college het beeld dat de normalisatie van het ouder worden begint met de eigen verantwoordelijkheid en voorbereiding op het ouder worden. Er zijn talloze algemene voorzieningen in Wassenaar die gezond ouder worden bevorderen. Ze worden aangekondigd in de 2-wekelijkse gemeentepagina in 'De Wassenaarse Krant' en de speciale kwartaal-bijlage 'Zorgen voor Morgen'. De bijlage is ook digitaal beschikbaar en de papieren versie kan worden bewaard.

Deze gemeentelijke communicatie wordt komende jaren voortgezet omdat de druk op de financiën door de vergrijzingproblematiek alleen maar groter wordt.

Kosten:	• € 15.000 per jaar
Resultaat:	• Het resultaat is een overzicht van de activiteiten in Wassenaar en dat meerdere partners samenwerking bij het opstellen van de activiteiten.
Aanbeveling:	• Meer sturing bij de subsidiering voor een gebalanceerd aanbod van alle activiteiten. Hierbij moeten ook particuliere initiatieven worden betrokken.

2. MANTELZORGERS ONTLASTEN

In de voorgaande vier jaren zijn diverse activiteiten geweest in het kader van de mantelzorgondersteuning, respijtzorg en de dementie-vriendelijke gemeente. De financiering moet komen uit de subsidies in het welzijnswerk. Hier is dus beperkt extra inzet mogelijk naast de bestaande inzet van de medewerkers.

De SMOW organiseerde afgelopen jaren onder andere het Odensecafé voor mensen met beginnende dementie en hun mantelzorgers. Er diverse gesprekken gestart met de SMOW en betrokken partners over het verbeteren van de ondersteuning van mantelzorgers.

In 2022 is er een eerste dementiescan uitgevoerd. Hier is ook al geconstateerd dat er geen uitvoeringsbeleid is en nauwelijks uit-voeringsafspraken zijn. In 2024 wordt een uitgebreidere dementiescan uitgevoerd door de Alzheimerstichting waarbij ook woonaspecten van ouderen worden meegenomen.

Met de gelden van de Specifieke uitkering (SPUK) van het Gezond en Actief Leven Akkoord (GALA) is er een impuls gegeven en is mantelzorgcompliment in 2023 uitgevoerd. In het nieuwe coalitieakkoord is uitdrukkelijk aandacht voor mantelzorgondersteuning, respijtzorg en het opzetten van een dementievriendelijke gemeente. Op basis van het beleidsplan worden uitvoeringsprogramma's opgesteld met deze thema's.

Kosten:	• Subsidies SMOW, SPUK-gelden in 2023 en 2024.
Resultaat:	• Meer aandacht voor mantelzorgondersteuning bij college, raad en uitvoerders en inwoners Wassenaar.
Aanbeveling:	• Overbelaste mantelzorger herkennen en divers doelgroepen mantelzorgers erkennen • Uitvoeringsafspraken maken over minder bureaucratische indicatiestelling • Uitvoeringsprogramma's opstellen dementievriendelijke gemeente en mantelzorg ondersteuning • Beleidsregels aanpassen met betrekking tot mantelzorg-ondersteuning en respijtzorg

3. COLLECTIEVE WONINGAANPASSINGEN EN DE SCOOTMOBIELPOOL

Woningcorporaties hebben in de toekomst steeds meer verantwoordelijkheden op het gebied van het toe- en doorgankelijk maken van gebouwen. De reden is dat onder andere de entree van gebouwen toegankelijk moet zijn voor de doelgroep van de bewoners zoals onder andere ouderen. Alleen in individuele gevallen kan de Wmo een individuele voorziening aanbrengen. Het college heeft contact gehad met de woningbouwcorporaties en het standpunt over welke voorzieningen onder Wmo vallen uitgewisseld en welke algemeen gebruikelijk zijn. De gemeente heeft haar standpunt vastgelegd in een interne handreiking. Diverse zaken zullen in de beleidsregels maatschappelijke ondersteuning worden opgenomen.

Er is onderzoek gedaan naar de haalbaarheid van een scootmobielpool. Er is gebleken dat een scootmobielpool in eigen beheer veel uitvoeringscapaciteit vergt. Als alternatief heeft de gemeente afgelopen jaar bijgedragen aan twee scootmobielstallingen bij ouderencomplexen. Hiermee zijn zowel Wmo-cliënten en particuliere scootmobielbezitters geholpen en worden kosten bespaard op toekomstige individuele Wmo-aanvragen. De Wmo-cliënten krijgen voorrang tot het gebruik van de stallingen. De raad is hiervan op de hoogte gesteld middels een informatiebrief. Een recente nieuwe ontwikkeling is dat een aanbieder van scootmobielen een innovatieve voorziening heeft aangeboden, waardoor een scootmobielpool haalbaar én kostenconcurrerend is met enkele individuele maatwerkvoorzieningen.

Kosten:	• € 50.000 (2023)
Resultaat:	• Twee scootmobielstallingen
Aanbeveling:	• Innovatiemogelijkheid verkennen voor een scootmobielpool in deze stalling • Beleidsregels opstellen op diverse onderwerpen o.a. algemeen gebruikelijke (woon-)voorzieningen

4. WELZIJNSCOACHES EN VALPREVENTIE

Vanuit de kostenbesparende maatregelen is het project 'Ouder met Power' ontstaan. Het project is geïnspireerd op de mogelijkheden om ouderen te trainen op mobiliteit en zelfredzaamheid. Dit heet "reablement". Ook de 80-plussers hebben nog steeds potentieel om te trainen voor het verbeteren van dagelijkse handelingen zoals traplopen. Valpreventie is een onderdeel van het versterken van de mobiliteit en zelfredzaamheid van ouderen.

Het Rijk zet inmiddels met IZA- en GALA-middelen fors in op gezondheid, preventie en valpreventie. Het programma Ouder met Power van de SMOW sluit hierbij aan met aanvullende welzijns-

activiteiten. De SMOW zorgt bij de valpreventietrajecten een makelaarsfunctie voor aanvullingen in het welzijnsveld zoals geldzaken, welzijn op recept, mantelzorgondersteuning en eenzaamheidsbestrijding. SMOW-medewerkers nemen deel aan het Sociaal Team Wassenaar.

Omdat het oorspronkelijk project gericht was op valpreventie, maar deze nu vanuit het GALA aan aangepaste normen moeten voldoen, is de feitelijke uitvoering voor GALA-valpreventiedoelen bij Fit in Wassenaar belegd. De SMOW blijft de verbinding maken met de welzijnsondersteuning.

Kosten:	• € 45.000 (2023 en 2024)
Resultaat:	• Fittesten, voorlichting en diverse leefstijl gerelateerde activiteiten • Verbinding valpreventie met Fit in Wassenaar • Het vinden van een hele kwetsbare doelgroep, zorgmijders
Aanbeveling:	• Het project afronden omdat de Valpreventieverantwoording vanuit het Rijk 'erkende interventies voor Valpreventie' moet worden uitgevoerd. • Bestaande capaciteit in zetten voor Welzijn op Recept en het blijven motiveren tot activeren van de hele kwetsbare doelgroep.

5. BUURTCENTRA

In Wassenaar zijn drie buurtcentra, de Peppel, de Oosthof en de Plataan, die worden gerund door vrijwilligers. Deze zijn in 2023 en 2024 door de SMOW ondersteund. Het activiteitenaanbod wordt door de SMOW verder ontwikkeld en integraal afgestemd met alle gezondheidsbevorderende activiteiten in Wassenaar.

Het achterliggende doel is dat ouderen die actief zijn en blijven, minder snel een beroep doen op duurdere zorgkosten en langer thuis kunnen blijven wonen.

De buurtservicecentra hebben samen met de ontmoetingscentra van de Amarosa (Sophiekehof en Bellesteijn) ruimten voor de zeer oudere doelgroepen. Het activiteitenaanbod wordt intensief afgestemd en in De Wassenaarse Krant gepubliceerd in de kwartaalbijlage.

Kosten:	€ 60.000 (jaarlijks structureel, bedrag wordt geïndexeerd)
Resultaat:	• Ouderenactiviteiten in buurtcentra • Enkele honderden ouderen nemen deel aan activerende activiteiten. • Minder eenzaamheid, signalering van kwetsbare ouderen • Voorlichting gezonde leefstijl, valpreventie en actief blijven voorkomt en vertraagt vormen van dementie
Aanbeveling:	• Het betrekken van alle niet-gesubsidieerde buurthuizen (Het Kerkehout, Deijlerhuis etc.) en overige ontmoetingsplekken bij het vormen van een gebalanceerd activiteitenaanbod voor ouderen. • Stroomlijnen beleid van de gesubsidieerde buurtservicecentra en ontmoetingsplekken

Bijlage B. Citaten uit participatietraject

Onderzoeksbureau Muzus is diverse dagdelen het dorp in gegaan om ouderen aan te spreken en met hen in gesprek te gaan. De uitkomsten van deze gesprekken kunnen worden samengevat in onderstaande drie thema's. Per thema staan hieronder een aantal citaten uit de gesprekken.

1. **Passende woningen**: Er is behoefte aan passende woningen voor ouderen en om zo lang mogelijk zelfstandig te wonen.

- *'Nog geen onderzoek gedaan naar zelfstandig wonen; ik voel me nog fit en ben mobiel, dus ik vind het niet nodig.'*
- *'Ik wil op een fijne plek in Wassenaar wonen, met een sociale en schone omgeving, maar dat lukt niet.'*
- *'Mijn huis is veel te groot om goed te onderhouden. Ik zou best kleiner willen wonen, dan is het onderhoud makkelijker. Maar dat betekent gewoon duurder gaan wonen.'*
- *' Gemeente moet goed duidelijk maken aan ouderen: wat kun je in Wassenaar als je oud wordt. Meer informatie over de mogelijkheden om uit je huis te gaan en toch in Wassenaar te blijven wonen.'*

2. **Actief blijven**: Er is behoefte om zowel fysiek als sociaal actief te blijven. Het aanbod is groot, maar past niet altijd bij de behoeften.

- *'Ik kan nog een heleboel voor anderen betekenen. Het leukste vind ik als je mensen helpt, je zelf ook actief en sociaal blijft.'*
- *'Ik ben op zoek naar mensen die wel een kopje koffie willen doen, maar ik vind het moeilijk om die contacten te leggen.'*
- *'Ik hou niet van bridgen. Laat mij gewoon padellen. Daar heb ik helaas geen geld voor.'*
- *'De omgeving rond de markt is heel hobbelig en moeilijk begaanbaar met mijn rollator. Ik kom er graag, maar wil dit ook zo lang mogelijk kunnen doen.'*

3. **Passende zorg**: Wanneer nodig is er behoefte aan passende zorg.

- *'Gemeente doet het goed; er zijn zoveel mogelijkheden om om hulp te vragen, dit is ook goed te vinden voor mij (in het krantje).'*
- *'Als immigrant moet je veel leren over de cultuur om jezelf aan te kunnen passen. Informatie goed begrijpen van gemeente of over zorgverzekering is lastig.'*
- *'Als ik een bak bessen laat vallen, is het een bende; ik wil dan graag iemand kunnen bereiken die kort beschikbaar is om te helpen.'*
- *'Let niet alleen op de zieken die langer thuis wonen, waarvan de situatie steeds verslechterd. Maar geef ook de aandacht aan de mantelzorger erachter, zodat die weer energie op kan doen om te zorgen!'*

